Сповістила село баба Груня:

– Вже маємо свого композитора…

Прихильники чистого реалізму заперечуватимуть: "Баба Груня не могла сказати "композитора"". Бо село наше недалечко від Києва. І люди вживають це слово так, як по телевізору: композітор.

Але, по-перше, баба Груня – не рядова баба. Серед баб, оспіваних гумористами різних епох і формацій, вона стоїть на голову вище. Як серед кінодетективів – Штірліц. По-друге, баба Груня не корінна жителька нашого підкиївського села. Перш ніж отаборилася тут. вона об’їздила пів-України. І навіть побувала поза її межами. Але це ще тоді, коли баба була дівкою. Та про це потім. Бо ниньки і бабі Груні, і автору ніколи. Баба Груня поспішає вигнати на пашу свою корову Маню. Автор – показати читачеві свого головного героя.

Запущене подвір’я, зарослe різнотрав’ям і різнобур’янням, прийняло в свої патріархальні обійми червоного "Жигуля". Гармонія ультрацивілізації і вічного царства природи.

З-поміж густих лопухів у небо стирчить довгий ніс композитора. І ступня його худої босої лівої ноги, яку він виклав на коліно правої. Її пальцями вирухує якісь загадкові ритми.

Ще один продукт цивілізації, ще одна жертва урбанізації знайшла віддушину у патріархальних лопухах. І впивається ідилією.

– Хазяїн!

Ліва нога впала з правої. З лопухів висунулася голова композитора.

На подвір’ї стояв чоловік. Видно, якийсь сільський чин. Бо, незважаючи на спеку, був у темно-синьому дощовику, під картузом і під рукою тримав теку.

– Ви хазяїн? – спитав голову, що стирчала над лопухами.

Голова відчужено пройшлася поглядом по старенькій перекособоченій дерев’яній хаті, по обчухраному хлівцеві.

– Та ніби я…

– Страхувать майно будете?

Власник голови звівся на ноги. Підійшов до пришельця.

Простягнув руку:

– Курочка. Геннадій Михайлович Курочка.

– Моя хвамілія Рядно! Страхагент…

Господар хвильку подумав:

– Майно, кажете, страхувати? Що ж, можна… Пішли в хату.

Агент розщебетався:

– А мені кажуть: у Марчихи композітор хату купив. Ту, що в спадщину дісталася. Під дачу. Я спочатку не вірив. Кому така руїна потрібна? А потім дивлюся – машина на подвір’ї стоїть…

Розклав на старенькому столі свої папери. Читає:

– Постройки… Імущество… Живность…

– Ну, "постройки", як бачите, ось-ось впадуть. Якщо не вжити екстрених заходів. З "імущества" мені дістався тільки оцей стіл. А "живності" чимало. Є щури, миші, жаби… Це з домашньої. Бо є ще дика. Це їжак Хомко. Приходить щовечора…

Як відбувався сам процес страхування, описувати не будемо. Але агент вийшов з хати такий втомлений, що до хвіртки кривуляв зигзагами. А вихитавши з неї, вздовж вулиці пішов, тримаючись за тини…

* * *

Люня клацала стукалками по гранітній підлозі гуртожитку. Клацала швидко і сердито. Двома пазурами лівої руки тримала листа. Тримала так, ніби лист був наелектризований. І вона боялася торкнутися його пучками. Щоб не вдарило. І не затрусило. Останнім часом Люню часто вдаряло. І часто трусило. Коли вона отримувала листа від матері. Особливо коли на зворотній адресі було написано: "Село Вільхівка".

Слово "село" діяло на Люню як подразник. Тому вона категорично заборонила матері ставити зворотну адресу. Та мати забувалася. І знову ставила.

Хоч Люня і народилася в селі, але від народження його не любила. Тому, як тільки могла, рвала оті нитки, що тягнулися від Вільхівки до її біографії.

Батька свого Люня не пам’ятає. Мати ніколи їй про нього не говорила. А сусіди твердили, нібито Люня узагалі народилася від Святого Духа. І вона вигадала собі батька. Не для того, щоб, як усі діти, мати батька. Вигадала його вже тоді, коли сама ледь не стала матір’ю. Звичайно, не від Святого Духа. Видуманий Люнею "предок" мав ще

більше відірвати її від села. І приблизити до Європи. "Батько мій, – ділилася таємниче Люня, – там на дуже відповідальній роботі".

Дратувало Люню ще й те, що в селі усі її звали Клава. Скільки вона не пояснювала:

– Я переписала! Розумієте, переписала своє ім’я.

– Це ти по-вуличному Люня, – їй говорили, – а по паспорту – Клава… Бо хто ж тебе перепише, коли ти ізмалечку так записана.

Кожного не переконаєш. Кожному не розтовкмачиш, що з такими колінами, як у Люні, і з такими очима всю біографію можна переписати. Не те що ім’я…

Отже, в село Люня навідувалася рідко.

Мати писала. Мати просила. Мати заманювала. Даремно.

Тут читач заперечить автору. Мовляв, відступив від реалізму. Сучасна сільська дівчина, яка живе і працює в місті, без села не обходиться. Не так без села, як без "сидора". Оті рятівні клунки, щонеділі везені із рідних осель, допомагають сільськоміським красуням дотримуватися стандартів сучасної моди. Забезпечують їх дерев’яними шкарбанами, вичовганими джинсами. І на кондиційному рівні підтримують те, що хилитається в джинсах.

Автор взяв би на душу великий гріх, якби твердив, що Люня проти "сидорів". Що вона їх категорично відкидає. Або цурається. Про те, як отримувала Люня "сидори", ми ще напишемо. А поки що давайте прочитаємо листа.

Люня приклацала в кімнату. Недбало розірвала конверт. І так само недбало поповзла поглядом по рядках:

"Доню!

Пишу тобі вже четвертого листа. А відповіді нема. Більше року ти не була вдома. А живеш за п’ятдесят кілометрів. Людські діти живуть за тисячі…"

Люню почало трусити. Вона відкинула лист на ліжко. Підійшла до дзеркала. Випнула своє багатство. Розкрила рот. Поколупала пальцем у зубі мудрості. І знову підійшла до листа. Дізнатися, ким і коли мати передасть "сидора".

І раптом її око вихопило з листа слово "композитор". Люня взяла до рук лист:

"…У нас новина. Хату Марчихи, ту, що зосталася після смерті матері, купив якийсь композитор. Під дачу. Каже баба Груня (бо це якраз навпроти неї), приїжджає, залазить у лопухи і спить. Танька Семенякова як побачить, що в дворі стоїть машина, з велосипеда не злазить. Снує туди-сюди поперед воротами. Кажуть, чи то він розлучений, чи ще не жонатий…"

Люня ще раз прочитала це місце. Відклала лист. Тепер уже ніжно і лагідно. Знову підійшла до дзеркала…

* * *

Курочка не закінчував факультету міжнародних відносин. Навіть дворічних дипломатичних курсів. Проте був переконаний, що з сусідами треба жити в злагоді. Бо сусіди – це твоя репутація, твоє здоров’я, а може, й життя.

Звичайно, ті часи, коли сусід сусідові знімав голову за межу чи за курку, минулися. Проте зосталися межі, зосталися кури і зосталися голови. Тому Курочка з перших же днів вирішив встановити чіткі

територіальні обриси свого обійстя. Він ходив по городу, по запущеному старенькому саду. Простоював перед присохлою вишнею, перед гнилим стовпчиком паркана. То довго дивився на кропиву. То присідав біля якоїсь комахи. Тоді знову став перед вишнею.

Раптом з-за тину випнувсь деформований капелюх сусіда. За ним висунулося погруддя:

– Що, Михайлович, ізсохла? Щось останнім часом у нас вишня сохне… Мать, клімат…

– Так, клімат неважний, – погодився Курочка. – Особливо вздовж вашої межі. Мабуть, якісь холодні вітри. Ось бачите, все сохне. І груша, і вишня, і навіть шовковиця…

Курочка підійшов до огорожі і простягнув через тин руку:

– Давайте знайомитися, чи що. Клімат кліматом, а сусіди сусідами. Мене звати Геннадій. Геннадій Михайлович.

– А мене Гаврюша, – розплився в масній посмішці сусід, – Гаврило Сильвестрович… Тіки, кажуть, через тин не можна. Щоб не сваритися…

– А ми тин перенесемо. Щоб не сваритися. Отак вздовж межі я вам віддаю два метри подвір’я і городу. Може, й клімат полагіднішає. Може, й вишні не будуть сохнути…

Тут ніби з-під землі виросла жінка Гаврюші. Штовхнула чоловіка під бік:

– Кажи! Чуй, кажи…

Гаврюша несміливо почав:

– Чуй, Михайлович… А може, той… Може, ти віддав би нам всю оцю половину?

Курочка стояв мов укопаний. Наче вдихнув повітря і не може його видихнути. Його витрішкуваті очі ще більше витріщилися.

– А може, й ту половину вам віддати? Другу?

Гаврюша від несподіванки насунув на очі капелюх:

– Дак хата ж… Куди ти її?..

– До Києва… У сквері поставлю… А може, на Хрещатику…

Жінка штовхнула знову Гаврюшу:

– Чоловік шуте. Ти що, не бачиш?

– Чом не бачу, – обурився Гаврюша. – Дак я думаю, мо’ й справді того…

– Того, того. Йди он теля загороди!

І вже її низький тембр гуляв на високих регістрах десь у районі хлівця:

– А щоб ти було здохло!.. А щоб тобі ноги повикручувало! Це ж таки п’ять кущиків клубники потоптало…

Курочка мимохідь подумав, що бідне було б теля, якби, чорт послухав тих прокльонів. І чого тільки жінка у роздратованому стані не може накликати на свою голову.

Гаврюша зник за тином.

Курочка все ще стояв біля тину. Думав, чим в основному людина відрізняється від тварини? Високоорганізованим розумом? Тварина завжди шукає можливості зсунути зайві клопоти із своєї голови. Людина шукає клопотів на свою голову. Придбав собі оту хатину. Придбав сусідів. Ніби там, у Києві, їх бракувало. Шукаєш віддушини, а потрапляєш у задушину.

Тут треба сказати, дорогий читачу, що наш герой у своїх філософських висновках не зовсім мав рацію. Доля людини, на щонайменшому її відтинку, не прямолінійна, як мислення нашого героя. З одного боку, вона ніби дає людині по мармизі. А з іншого – підтримує. Щоб та людина від удару не впала.

Курочка продовжував оглядати своє господарство. Коли до нього підійшов добре збитий парубійко. Простягнув півпудову долоню:

– Здрастуйте, Михайлович! Мене звати Василь. Ваш сусід. Може, щось допомогти?

– Здрастуйте, Василю! – відповів Курочка. І подумав, що ні з ким, крім баби Груні, він не знайомився. А всі його знають.

Лице Василя випромінювало доброту і спокій. І лопухи на подвір’ї для Курочки знову стали найчарівнішими квітами. А обчухрана хата – палацом.

Він посміхнувся:

– Бачите, Василю, якби я знав, з чого починати, то й сказав би, що мені допомогти… Хіба що там у хаті є пляшка. І я її не можу розкоркувати…

Подалися до хати.

За кілька хвилин Василь підійшов до щілини у стіні. Гукнув:

– Вірко! Принеси нам закусити!..

Було за північ. Василь давно пішов. Курочка вмостився на розкладачці. Трохи читав. Трохи думав. Трохи слухав, як попід підлогою гасають миші.

Та ось почулися кроки. До хати, не питаючи дозволу, всунувся якийсь молодик. Пика – як вим’я корови-рекордистки. Тільки без дійок. Від неї несло перегаром.

– Ну, як життя? Ніщо не беспокоїть? – почав тоном генерала.

Курочка ледве стримався.

– А ви хто? Соцький? Чи десяцький? Що серед ночі ходите і опитуєте?

– Я-а-а? – почервоніла ще більше пика. – Ти знаєш, хто я? Я у цій хаті народився. Мій пуп тут закопаний!..

Курочка встав. Вийшов у сіни. Повернувся з лопатою:

– На! Викопуй свого пупа. І драпай! Щоб я духу твого тут не чув!

Молодик закліпав очима:

– Та я-а… По-хорошому прийшов… Приїхав, а мамаша каже: "Композітору хату продала…" Думаю, піду. Може, сто грам поставить…

Курочка поставив лопату у куток. Ліг на розкладачку. Молодик ще хвильку постояв. І подався до виходу.

Тепер, читачу, коли щури й миші трохи втихомирилися, а нашого головного героя хилить на дрімоту, автор дозволить собі намалювати клаптик його біографії.

Коли дивишся на Курочку збоку, складається враження, що якби подув добрий вітер, його занесло б хтозна-куди. А не приведи, лиха година, якогось нещастя, воно розтоптало б героя, як віл жабу.

Проте це враження дуже помилкове. Незважаючи на кволий вигляд і хворобливу статуру, Курочка стояв на ногах твердо і непохитно. Свідченням може бути хоча б те, що герой наш п’ятнадцять років відпрацював у специфічному журналі "Струни серця". А головним редактором цього журналу був дуже відомий у журналістських та рибальських колах Пилип Недайборже. У журналістських колах він був відомий тим, що тридцять п’ять років редагував "Струни серця" і не мав жодної догани. Хоч у журналі дуже часто траплялися помилки, летіли голови заступників, рядових виконавців. А він випливав на них. І виходив із води сухим.

У рибальських колах навпаки. Його знали, як такого, що майже ніколи сухим з риболовлі не повертається. То колгоспний сторож скупає його у ставку. То щука за собою потягне.

Так ось цей редактор був дуже манюній на зріст. І органічно не переносив вищих за себе. Та оскільки весь штат редакції вкомплектувати крихітками не вдалося, тих, хто був вищий за нього фізично, він намагався поставити на коліна морально. Щодня, щогодини, щохвилини. І ось наш герой, який був на голову вищий за свого шефа фізично і в якого ноги не гнулися в колінах морально, п’ятнадцять років віддав "Струнам серця". За цей період його власне

серце теліпалося, як баранячий хвостик, нерви були натягнуті, як струни балалайки, а обличчя стало подібне на печене яблуко.

Природно, що в такому стані і маючи такий вигляд, Курочка не міг подобатися навіть власній жінці.

Уяви, читачу, яка гнітюча, супермінорна музика упродовж п’ятнадцяти років лізла в голову нашому героєві. І яких зусиль слід було докладати йому, щоб творити виключно мажорні пісні. Недаремно Курочка завоював славу композитора-оптиміста. А на той час, коли він порвав із "Струнами серця" і власною жінкою, йому майже всі заздрили.

Одружені заздрили, що має свободу.

Парубки, що має квартиру.

Лінивці заздрили, що йому не треба ходити на роботу.

Роботящі, що в нього є чимало часу.

Випивохи заздрили, що він має за що випити.

Жінки випивох заздрили, що він не п’є.

Товсті заздрили, що він худий.

Худі, що він оптиміст.

Честолюбні заздрили, що він має славу.

Обивателі, що має машину.

Дехто навіть заздрив, що наш герой має великого носа.

У такій обстановці загальної заздрості Курочка ще й придбав собі "дачу". І був щасливий, що є куди втекти від цивілізованого світу. І всіх отих заздрісників.

Наш герой не був забобонним. Як і кожна сучасна освічена людина. Ні чорний кіт, ні порожнє відро не зупиняли Курочку на його життєвому шляху. Але те, що приснилося цієї ночі, вкралося у душу черв’ячком загадкової спокуси.

Уже на світанку нібито хтось зайшов у сусідню кімнату.

І в щілину, яка була між двома колодами поперечної стіни, прошепотів: "Шукай під яблунею в саду…"

Курочка прокинувся. Схопився з ліжка. Заглянув у сусідню кімнату. Окрім миші, яка сиділа на столі і гризла сухаря, там нікого не було. Двері накинуті зсередини. Вікна зачинені.

І він гримнув на мишу:

– Ти шептала?!

У те, що сталося в цю хвилину, не повірить найавторитетніший мишознавець.

Миша звелася на задніх лапках. Впала на спину. Тріпнула кілька разів ніжками.

Курочка підійшов до столу. Нахилився над мишею. Похитав головою:

– Ну й звірина пішла. Слова сказати не можна…

Вийшов на подвір’я. Ніби вперше побачив стару крислату яблуню в саду. Почовгав до неї. Осміхнувся. "Мені бракувало ще тільки скарбу".

Та раптом лице його набрало серйозного вигляду. Неподалік від стовбура яблуні були сліди копирсання. Не такого вже й свіжого, але не дуже й давнього. Структура минулорічного листя порушена. І реставрована не дуже акуратно. Видно, "реставратор" спішив. Або був не дуже досвідчений.

"Цікаво, що там? – подумав Курочка. – Скарби тепер не закопують. Хіба щось крадене..."

Надворі вже зовсім розвиднілося. Вікно Гаврюшиної хати дивилося на Курочку, як амбразура ворожого дота. І він не витримав того погляду. Подався в своє лігво.

Кажуть, коли народжується король, одночасно народжується його потенційний убивця.

Заінтригований віщим сном і реальною дійсністю, Курочка вмостився знову до ліжка. Проте заснути не міг. Думав, що воно там, під яблунею.

Думку про будь-які матеріальні цінності намагався відігнати. Хоч вона настирливою мухою знову поверталася. Переконував себе: село не океан, переповнений піратами. А оте обійстя – не безлюдний острів. Де ховати скарби вони мали б. А думка-муха дзижчить: "Зате Київ – океан. А село оце – як корабель з піратами. Наскакують вранці. А ввечері тягнуть додому хто що може".

"По-перше, – переконує думку-муху здоровий глузд, – ті, що їдуть уранці, а повертаються увечері, – не пірати.

Вони працюють. По-друге, те, що вони крадуть, у землю не закопують. Ось порозбудовували котеджі. Їх ніхто і не питає: де взяв, за

що купив? Якби, припустимо, він украв оптом екскаватор, його посадили б. А він бере уроздріб. Сьогодні – гайку. Завтра – шруб. Післязавтра – шайбу. Потім – педаль, триб… Потім усе це продає, міняє…"

"А ті, що їдуть увечері і повертаються вранці? – дзижчить думка-муха. – Такі, як Козел, Рябий, Сірий?"

"Ха-ха-ха! – сміється здоровий глузд. – Навіть якби їм удалося зняти з когось не ондатрову шапку, а золоту корону, то вони понесли б її сюди? Під Гаврюшине вікно? Під ніс його невсипущої Василини? Яка дивиться вперед, а бачить ззаду. Яка нюхом чує краще за будь-яку пошукову собаку. Яка переплюне будь-який розшук і обехеес".

"А може, якийсь диверсант? – не вгамовується думка-муха. – Може, тут ще під час війни щось закопане? А він шукав…"

Здоровий глузд не встиг заперечити. На вулиці зчинився такий гармидер, ніби висипали з велетенського мішка сотню жінок, які місяць сиділи мовчки.

Курочка підійшов до вікна. Біля його тину стояли всі навколишні сусідки. Щось жваво обговорювали.

Відчинив вікно:

– Здрастуйте, дівчата! Що там у вас? Засідання бабкому?

– Здрастуйте, Михайловичу!..

– Розбудили вас?..

– Михайлович з самого ранку не спить, – повідомила Василина. – Попід яблунею гуляв…

– Шукав торішніх яблук, – сказав Курочка.

– Михайловичу! – вмішалася баба Груня. – Чудо-юдо в селі з’явилося. Клавка Мотрончина приїхала. З балалайкою. Учора до півночі дримбала…

– То не балалайка. То магнітофон, – поправила Ганна.

– Та хай магнітофон! – погодилася баба. – Ти мене не перепиняй, бо я забуду… То Мотрона сьогодні сіяє, як сонце. Цілі ночви сліз наплакала з радощів…

– А та Клавка що, в тюрмі сиділа? – поцікавився Курочка.

– Якби то в тюрмі. А то в Києві. А до мами носа з рік не показувала. Це, мабуть, у світі буде якийсь переворот, що вона приїхала…

У дальшому обговоренні Клавиного життя Курочка не міг брати участі. Бо треба було братися за впорядкування свого. Тому позоставив Клавку на суд оцих вільхівських інквізиторів.

* * *

Тепер, читачу, коли оті жорстокі язики, як нещадні ножі гільйотини, січуть моральне "я" Мотрончиної Клавки, а наш головний герой зайнятий своїми побутовими клопотами, я поведу тебе до контори місцевого колгоспу "Прогрес".

Сивий, як голуб, голова колгоспу сидить за столом. Чорний, як ворон, голова сільради сидить біля столу.

– Дачі будуватимем, – каже голова колгоспу.

– Тепер буде. Три тисячі варягів. Як гайнуть по городах. Корінці пообгризають. А скільки всякої шпани з’явиться. Зі своїми ради немає. Он вчора Козлик знову ходив женитися. До баби Лисовети.

– Котрої-то Лисовети?

– Тої, що біля Покруча живе. На ногу кульгає. Років їй за сімдесят.

– А йому?

– Йому? Якщо тридцять набереться, то й добре… Прийшов увечері. Каже: "Бабо, я вас люблю. Я без вас не можу жити. Давайте поженимося. Те, що ви старша, – дурниця. Я вас варити не буду. Мені треба друга жизні…" Баба рота розкрила. Поставила самогону, сала. Понапивалися. Баба заснула. "Друг жизні" – з шухляди гроші. І тільки його бачили…

– Як же дізналися?

– Сьогодні ледь світ прибігла. Каже: "Посадіть його за насильство…"

Задеренчав телефон.

Голова колгоспу підняв трубку. З неї полинув керівний бас:

– Федоровичу! Ціпов’яз звонить. З управління. Чого у вас молоко впало?

– Бо перестав доїтися… Ви б спочатку привіталися, чи що…

– Зараз не до жартів! Я доповім першому…

– Доповідати всі мастаки. Якби тільки від того надої збільшувалися… Ви ось допоможіть мені насоса роздобути. Насос зламався. Нема води на комплексі. Тому й молоко впало…

– Треба було думати раніше! Профілактику…

– Профілактику добре робити з власними колінами. Вони перед носом. Та й то не завжди видно. А насос у свердловині. Туди й щур не пролізе… Треба новий насос. Послав людей. Шукають. Вже он третій день…

Голова поклав трубку. Обхопив руками голову. З грудей його вирвався розпач:

– Чому? Чому, Іларіоновичу, я маю все вибивати через "штовхачів"? Посилати гінців з мішками. З корзинами. З грішми. По яких статтях це списувати? Чого я маю когось просити, комусь щось обіцяти? Де "Сільгосптехніка"? Чи вони, може, так планують і виробляють, як ми врожаї? З кожним роком все більше. На папері. Бо у звіті трохи дописую я, трохи район, трохи область. Де запасні частини? Де люди, які за них відповідають? Скільки воно триватиме?

Іларіонович мовчки досмоктав "Приму". Задушив бичка об дно попільнички. І тільки розтулив рота, щоб відповісти, у дверях з’явився Курочка:

– Дозвольте!

– Заходьте, заходьте! – пожвавішав Федорович. – Сідайте.

– Михайловичу! – сказав раптом Іларіонович. – Давайте напишемо вільхівський вальс. Або польку…

* * *

Це було ранньою весною. Ряба дивилася лупатими очима на плакат, що висів перед її мордою: "Ялова корова обходиться державі 450 крб. Ліквідуємо яловість!" Зоотехнік почепив його перед приїздом комісії.

Комісії навідувалися часто.

І зоотехнік завжди щось чіпляв. Або до їх приїзду, або після від'їзду. Але жоден плакат так не хвилював Рябу, як оцей. Коров'ячою інтуїцією відчувала якусь халепу.

Колеги Рябої тинялися по загінці. Чухалися лобами. Словом, проходили коров'ячі будні звичайної комплексівської загінки.

В цей час у корівнику з'явилося двоє. Один розмахував руками і кричав:

– Почистити! Щоб все блищало. Підфарбувати!

Інший відмахувався:

– Фарбуємо щотижня. Чистимо щодня. Не блищить. Бо це ж корівник, а не медпункт. Худоба є худоба. Ось стоїть. Лупає очима. Хіба ти знаєш, що у неї в голові?..

Той, що розмахував руками, кинув погляд на плакат, перед яким стояла Ряба:

– Що вона читає?

– Про ліквідацію яловості.

У цю хвилину Строката, що стояла позаду Рябої, вискочила їй на спину.

Строката завжди любить кататися на чужих спинах. І до жолоба перша пхається. А коли женуть на доїння, плететься позаду.

– Де зоотехнік? – крикнув той, що махав до них руками.

Наче з-під землі виріс зоотехнік.

– Куди ви дивитеся?..

Зоотехнік дивився в підлоґу.

– Чому досі не ліквідована яловість?

– Ліквідуємо! – переступав з ноги на ногу зоотехнік…

Коли Рябій ліквідовували яловість, вона дивилася переляканими очима на зоотехніка. І згоряла від обурення.

Хотілося заревти: "Що ви робите, антихристи! У мене вже чотири місяці як телятко в утробі!.." Але вона тільки жалібно протягнула: "Му-у-у…"

* * *

Курочка вийшов з контори. Прямував до машини. Але позаду почув:

– Ви не у Вільхівку, випадково?

Оглянувся. Неподалік стояло створіння, подібне трохи на ангела, трохи на манекена.

– Не випадково, – пожартував Курочка. – Сідайте. Таку гарну дівчину можна і на край світу везти.

Дівчина для годиться сказала:

– Що ви! Що ви! Хіба я гарна?

І закрила очі. Тим самим дала можливість Курочці роздивитися те, що він не наважився б розглядати при її відкритих очах.

Потім вона зауважила:

– На край світу мені поки що не треба. А ось до Києва…

– До Києва, то й до Києва, – погодився Курочка. – "Если женщина просит…" То у Вільхівку чи до Києва?

– У Вільхівці я заберу сумку…

Проїжджаючи повз свій "маєток", Курочка кинув погляд на подвір’я.

Пасажирка перехопила його:

– Цю хату, кажуть, купив якийсь композитор.

– А чому "кажуть"?

– Бо я не знаю точно. Я у селі не живу.

– Де ж ви живете?

– У Києві.

– Що ви там робите?

– Працюю.

– Де?

– Це що, допит?

– Майже. Я мушу знати, кого я везу. А ви не назвали навіть свого імені.

– Мене зовуть Люня. А вас?

– Мене? Геннадій Михайлович.

– То ви, може, і є той самий композитор?..

– Може…

– О-он як…

– Як?

– Дивно.

– Що тут дивного?

– Ніколи ще не бачила живого композитора.

– А що? Тільки мертвих?

– Ні. Просто так близько… Навіть не думала, що буду отак їхати…

Курочка пригальмував. Повернув носа до супутниці:

– Роздивіться добре. Оце ніс. Оце вуха. Отут у мене родимочка. Це в мене зуби. Двох нема. Місток. Залізний. Тоді, коли повипадали зуби, на золоті не було грошей. Тепер, коли є гроші, не випадають зуби…

– І багато у вас грошей?

– А скільки зубів у вас нема?

– Одного. Ну зуб є. Але коронку треба поставити.

– На один зуб якраз вистачить. А від коронки – ще й зостануться… Хочете, я вас поцілую?

– Так відразу? Отак, при дорозі?..

– Тоді від'їдемо. Отуди, на Бабинці. Щоб нас не бачили.

– Я нікого не боюся.

– Тоді приготуйтеся. Я вас цілую…

До поцілунків Люня була готова завжди. Щодо нашого героя, то в нього було більше бравади, ніж інтимних поривів.

Тому всю ініціативу перехопила Люня.

Тільки Курочка нахилив свого довгого носа, вона обхопила руками його худу шию, припала вустами до вуст. Та з такою пристрастю, ніби цілувала Римського-Корсакова, Баха і Чайковського, разом узятих…

Оскільки ніс у Курочки був закладений "внаслідок респіраторного захворювання", його власникові не було чим дихати.

І він став пручатися.

Люня подумала, що так легко упіймане щастя виповзає з її рук. І пустила в хід додаткові резерви. Перед ними Курочка не встояв.

Сталося це, дорогий читачу, на сорок дев’ятому кілометрі від Києва, по Варшавському шосе. Недалечко від клавдієвського повороту.

Запам’ятайте це місце. Бо для дальшого життєпису нашого героя воно матиме неабияке значення. Бо Люня не Катерина II. І ніхто по місцях її зупинок пам’ятних знаків не ставитиме.

* * *

Дачі за Вільхівкою росли, як гриби після дощу. Поки що це була тільки назва "дачі". Бо стояли тут переважно старі трамвайні вагони, кіоски, дерев’яні туалети, буди із спецмашин, телефонні і міліцейські будки. П’ять соток землі, що були у розпорядженні кожного дачника, тягнули до себе усе, що десь не так стояло, чи не так лежало. Ті, що мали доступ до державних будівельних матеріалів, уже встигли спорудити двоповерхові котеджі. Якби якийсь філософ постарався вивчити соціальні наслідки від отих дачних наділів, то, безперечно, відзначив би, що приватна власність одразу ж поділила дачне суспільство на багатих і бідних. Як на долоні вимальовувалися ті, що можуть вкрасти багато. Ті, що можуть вкрасти бідно. І ті, що ніяк не можуть вкрасти. Або не вміють цього робити.

Коли б якийсь принциповий працівник міліції чи прокуратури, проходячи повз дачі, згадав про свій службовий обов’язок чи захотів зробити службову кар’єру, йому не треба було б недосипати ночей, розгадувати злочинні ребуси, розкопувати тайни підступних хитрунів. Тут усе на поверхні. Приїжджай, бери разом з трамваєм, кіоском, котеджем чи тією ж таки міліцейською будкою. Але у нашій міліції і

прокуратурі кар’єристів нема. І дачний кооператив "Левада" спокійно розростається.

Дід Затірка мружився з-під козирка картуза на оте розмаїття споруд:

– Дивися, Михайловичу, розповзлося по землі, як лишай.

Курочка, що кректав з лопатою в руці, випростався, витер спітнілого лоба.

– Невдале порівняння, діду. Лишай – хвороба, біда. А це для людей – радість. Ще одна життєдайна сила. Та й земля оновлюється. Що там було колись? Болото. Мочарі.

– Оновлюється, кажеш? Може, й оновлюється. Он криниці в селі пересихають. Це вже нове для Вільхівки. Та й люди оновлюються. Ганна вже не їде з молоком до Києва на базар. Сидить і торгує біля воріт. І дере так, як на базарі. Бо для неї той, хто купує, не людина, а дачник. Гаврюша он столяром став. Обслуговує дачників. Аркадій зі своїм Вітьком гасають по дачниках, як піп з кропилом по парафії. Колодязі копають. Люди дачникам падалиці продають. Хтось думає про те, що пропадає колгоспне сіно?

– Так-то так, діду. Але ж ці люди все одно в колгоспі не працюють. Одні – пенсіонери, інші – в Києві на роботах.

– А земля в колгоспі чия? Хто її здавав? Його батько чи його дід? Кого на неї наймати? Японця, у якого бракує землі? Не правильно, Михайловичу, в нас тут закручено. Десь хтось спеціально шкодить. Якийсь диверсант…

– Ай, діду! У нас диверсантів стільки… В кожному науково-дослідному інституті. Якщо впровадити все, що вони видумують, – не треба атомної бомби, нашестя саранчі чи всесвітнього потопу…

– А ти мені скажи: куди керівництво дивиться?

– Вибачте, діду, по-моєму, ви вчора сварилися з бабою?

Дід витріщився.

– Точно. Сварився. А ти звідкіля знаєш?

– Розвідка, діду. Розвідка.

– Бач, які люди. Вже й це донесли…

– То за що ви сварилися?

– Та-а. Воно тобі треба, чуже горе…

– А все-таки? Цікаво.

– Взяла косу. Пішла вкосити трави. Так покосила. І камінці, і кілочки всі в землі познаходила. З коси пилку зробила…

– За це й сварили? Хвалити треба. Що сама за косу взялася.

– Не бабське це діло. Має піч – хай глядить у неї. П’ятдесят років товкмачу, і все одно заносить…

– П’ятдесят років. Бачите. П’ятдесят років ви не можете перевиховати одну бабу. Свою. Не можете знайти з нею спільної мови в усьому. А в державі – скільки мільйонів. І багатьох-пребагатьох, очевидно, не на своє місце поставлено. Беруться вони не за своє діло. Хоча й з добрими намірами. Хіба керівництво може скрізь додивитися? Якщо кожна людина не буде дивитися сама собі в душу. І звіряти її з

душею народу, з душею держави. Та й душу держави за п’ятдесят років не виховаєш…

– Ти, Михайловичу, хитро закрутив, але трохи не в той бік. Звичайно, держава велика, людей багато. За усіма не вгледиш. Треба, як ти кажеш, щоб кожен звіряв свою душу з душею народу. А ти мені скажи, що таке душа народу, душа держави? І чи та душа має якесь конкретне визначення, якусь сталу оболонку? Чи не часто ми ту оболонку міняємо? І дивишся: вчора була душа, а нині вже не душа. Колись я вчив дітей історії. Окремі історичні факти до війни трактувалися по-одному, а після війни – зовсім по-іншому. А правда – тільки одна…

– Історія також на місці не стоїть. Знаходяться нові документи…

– Або пропадають старі…

– Якщо старі заважають жити по-новому…

– Я мислю, Михайловичу, що душа народу, як ти кажеш, має бути однією, постійною впродовж усього його життя. Як серце, як голова. А в основі тієї душі – здоров’я, традиції культура. Народ без традицій, то дерево без коріння. Будь-який вітер його повалить. Ти зауважив, що коли починаються нові війни, завжди піднімають старих героїв? Кожен з нас, сидячи в окопах чи йдучи в атаку, мав перед очима свою хату, своє село. Оце була моя душа… І так в кожного… І зараз для моєї душі дорога пісня "З чего начинается родина", а не космополітичне блеяння "Мой адрес не дом и не улица"…

– То що ви хочете сказати?

– Хочу сказати, що за помилки політичні ми розплачуємося економічно. Бере, припустім, Костиків Вітька у руки чемодан і каже: "Мой адрес – Советский Союз"! Гасає із кінця у кінець. Ніде місця не нагріє. Бо для цього треба мати щось у душі. А в нього, крім свисту

саксофона та гупання закордонного бубна, там нічого нема. Ямало-ненецькі національні традиції, куди він подався за легким хлібом, у нього не прижилися. Свої розгубив по далеких мандрах. І тепер скрізь твердить: "Я – русский". А яку користь має російський народ від цього пристосуванця? Він збагатить його традиції, його культуру, його душу? При першій нагоді він наплює у неї, як наплював у душу свого народу. Пристосуванець ніколи нікому добра не приносив. А скільки ми виховали таких пристосуванців?

Усіх рангів і всяких категорій? І вони на жодному грунті не приживуться. Крім грунту користолюбства і утробної вигоди…

– Як же тоді, по-вашому, термін "радянський народ"?

– Радянський народ має складатися з духовно здорових, духовно повноцінних усіх народів, а не духовно кастрованих. Інакше це буде не народ, а стадо пристосуванців…

За тином появився Гаврюша:

– Що робиш, Михайловичу?

– Вростаю в землю… Поки що корінцями яблунь…

– Дід Затірка допомагає?

– В основному консультую, – зауважив дід.

– Як діла, Михайловичу? – спитав знову Гаврюша.

– Де?

– На іскуственном фронті.

– Як і на всіх фронтах.

– Крадуть? Ге?..

* * *

На в’язові сидить повнощокий місяць. Цвіркун наполегливо свердлить кущ бузини. Курочка на лавочці під яблунею. І так йому хочеться, щоб поруч була Люня.

Тоді на сорок дев’ятому кілометрі думав: "Експромтом прийшло, експромтом піде".

Не пішло. Зосталося. І свердлить мізки, як отой цвіркун бузину. Особливо коли місяць над в’язом. Особливо як сусідка Віра гукає з вікна: "Василю, іди лягай!"

Люня в село їхати не хоче. Категорично. Каже: "Давай зустрічатися тут. У місті. Або в машині". Вона схильна до індустріалізованого кохання. А Курочку тягне до сільського.

Оце нині сидить і думає. Покину місто. Назавжди ошалашуся в селі. Візьму собі молоду жінку. Ді-і-тей натворю! І меншеньких, і більшеньких. На досягнутому не буду зупинятися. Доки зможу. А то ось на 460 дворів одне дитя народилося. У школі учнів нема. Старі відходять, а молоді… Де ті молоді? Через кілька років у колгоспі не буде кому працювати. Сьогодні на одного тракториста по два трактори…

Звичайно, при всьому своєму ентузіазмі проблему робочої сили на селі Курочка не вирішить. Але своїм прикладом може запалити маси…

Заспівала хвіртка. До лавочки човгала баба Груня:

– Бачу, Михайловичу, ви нудьгуєте. Думаю, піду і я понудьгую.

– Сідайте, бабо.

– Та ще хтось побачить, то хтозна-що й скаже…

– Що нам, бабо, той "хтось". Ви вільні, і я вільний.

– Е, Михайловичу, кажуть, ви вже невільний. Кажуть, Клавка немарне приїжджала у село.

– Яка Клавка?

– А ви й не знаєте.

– Їй-бо, не знаю жодної Клавки.

– Так і не знаєте? А кого везли в машині до Києва?

– То хіба ж це Клавка? Її ж звати Люня.

– Така Люня, як я Магдалина. Це вона так сама себе перехрестила. Страмиться імені Клавка… Це ще те сокровище… Звичайно, це ваше лічне діло. Але моє діло – сказати. Ой, погана вона дівка, Михайловичу. Не зв’язуйтеся краще з нею…

– Що ви, бабо! Хіба я зв’язуюся? Попросила людина підвезти. Не відмовлю ж. Он і Килю возив, і Степанівну, і діда Затірку…

– А діда Затірку ви також цілували біля Пилипович?

Курочка отетерів:

– Ви що, слідом за мною бігли?

– На вертольоті летіла… Їхав один чоловік вільхівський по віники. Бачив. Казав: "Клавка вже Михайловича опутала. Тільки ноги з машини було видно…"

– Бабо, як ви думаєте: а завтра хтось не скаже, що ви мене опутали?

– Хіба Гаврюшина Василина. Бо вона он з-за фіранки заглядає.

Курочка повернув носа до вікна. Фіранка поворухнулася.

Здивувався, як це баба Груня дивиться в один бік, а бачить – в інший?

Баба пішла. Каже: "Радіо останні вісті перебалакає, то не засну".

А Курочка сидів. Пережовував сказане бабою. Гуділо все село. Бач, "Клавка". То це, ‘значить, про неї баби теревенили… "Не сокровище…"

Раптом схопився з лавочки. Пригадав загадковий сон. І дивний голос: "Під яблунею". А що, коли розкопати? Але глянув на Гаврюшине вікно. Фіранка там знову поворухнулася…

Курочка ніколи не міг подумати, що випадковий поцілунок може роздмухати в людині такий неспокій. Не знав, чи курця, який після довгої перерви знову запалив, тягне саме до тих цигарок, що йому нагадали смак куріння. Його ж тягнуло саме до Люні. Хай для усіх у селі вона буде Клавкою. Нехай для баби Груні вона буде поганою, легковажною. Часто старі звинувачують молодих у легковажності тільки тому, що самі вже не можуть бути такими. Курочку до Люні тягнуло.

– Ти мені потрібний, як бог! – сказала вона тоді в машині ангельським тоном.

Він пожартував:

– Для того, щоб відпускати гріхи, зароблені з дияволом?..

Розум підказує йому те саме, що й баба Груня. А все решта розуму не слухається. Згадає той ангельський шепіт, і готовий цю ж хвилину знову бути богом. А чому б і справді не бути богом, коли на тебе моляться? Правда, чи надовго в неї вистачить отієї богомільності? Чи не перекинеться вона в іншу віру?

Згадав бабу Груню. Якось прибігла: "Михайловичу, заховайте мене! Штунди за мною ганяються… Хочуть у свою секту загітувати…"

Вже, мабуть, спить баба Груня. Радіо останні вісті відговорило давно…

Бідні баби Груні. Живуть самотньо. Без дідів. Без дітей. Вітька, син, недалечко тут. У райцентрі. Але приїжджає тоді, як треба кабанчика заколоти. Картоплі накопати. Малини дітям нарвати… Вдень бабам Груням ще сяк-так. На вулиці. Між людьми. На городі. З коровою поговорить. Півня висварить. А ніч сірою пусткою загляне у вікна – тоскно на душі і самотньо. Наче в могилі… "Скільки того життя, – жартує баба Груня. – Як у зайця хвоста". А за тими жартами глибоко криється жаль і біль материнський…

"Скільки того життя". Скільки б його не було, але задумано воно так, щоб діти зростали при батьках, а батьки вмирали при дітях. Та світ, як каже дід Затірка, перевернувся догори ногами.

Хтось відчинив хвіртку. Підійшов до вікна. Постукав.

– Ей! Композітор! Одкрий!

Голос хриплий, п’яний і незнайомий.

– Хто там? – спитав Курочка.

– Це я. Федя. У тебе моєї Гальки нема?

– Якої ще в біса Гальки?

– Якої, якої. Не знаєш якої?

Курочка вийшов на подвір’я. Присвітив ліхтариком. Десь цього типа він уже бачив.

– Заходьте! Подивитеся.

– Ні, ти скажи. Може, є? Я по-доброму…

– Заходьте!

Федя несміливо ступав попереду. Курочка ліхтариком йому присвічував. В хаті увімкнув світло. Тепер згадав.

Вперше бачив цього типа, коли селом йшла похоронна процесія. Люди йшли за покійником. Хто плакав. Хто в смуткові опустив погляд до землі. А оцей Федя вихилитав із Килиного подвір’я, став перед процесією і почав диригувати.

– Сідайте! – вказав на стілець Курочка. – Хто ви такий? Хто ваша Галька? І чому вона має бути у мене?

– Я – Федя. Ти хіба мене не знаєш? Мене всі знають. Мене називають у селі "бюро добрих услуг". Я, кому нада, дров нарубаю, кому нада, ямку викопаю на кладбищі. Грошей не беру. Так, сто грам…

– А Галька хто?

– Моя… Жінка… Ти що, не знаєш? Сама сказала: "Захочу, тебе кину, а за композитора вийду… Він не жонатий…" Слиш, оддай мені її. Я тобі що нада зроблю. Нада – дерево зрубаю. Нада – гній розкину. Поставиш сто грам – і за те спасібо…

– Слухай, чоловіче, не знаю я твоєї Гальки. І знати не хочу. На біса вона мені потрібна?

– Як на біса? Ти що обижаєш мою жінку! Вона у мене красавиця. Вона у мене глава сімейства…

– А ти в неї хто?

– Я-а-а? Я у неї человек… Слухай, композітор, дай сто грам. Гаврюша казав, у тебе всегда є що випить…

Курочка спочатку думав дати. Щоб швидше пішов. Але дай йому сьогодні – прийде завтра. І буде ходити, поки "ямку тобі не викопає".

– Слухай, "человек"! Нема в мене горілки. І не водиться. Це Гаврюша тебе обдурює. Щоб з хати випхати… Іди он краще до Леонтія. Він учора гнав…

– Не піду! Він б’ється. А в мене вже й так тільки одне ребро зосталося…

Вранці Курочка прибив до хвіртки ще одного гачка, знизу. Щоб з вулиці не можна було дістати.

Гаврюшина Василина прокоментувала цю подію по-своєму:

– Крючків на хвіртку понабивав. Щоб сусіди не ходили...

* * *

Що таке туризм, ти, читачу, знаєш. Це коли людині набридло дивитися на свою хату і вона їде розглядати чужу. Для більшого контрасту вражень міські люди їдуть у села, а сільські – в міста.

Доярок згаданого нами колгоспу преміювали поїздкою у зоопарк.

Жінки захоплювалися шкурою ягуара, дивувалися з неповороткості бегемота, з величі слона, плювали на безсоромність шимпанзе.

Подивилися ще на верблюда. Котрась зітхнула: "Нещасна скотина".

З'їли морозива. І подалися до виходу.

Раптом одна з доярок гукнула:

– Мотько, дивись. Он твоя Клавка з якимсь іноземцем!..

Мотрона повернула голову. Під розкосиченою вербою, на лавочці, сиділа Люня. Закинувши ногу на ногу, диміла цигаркою. Поруч, обвивши рукою її плечі, лупав більмами очей смуглявий, як дозріваюча слива, і кучерявий, мов новонароджене ягнятко, парубійко.

Мотрона остовпіла. Їдучи до Києва, глибоко в душі сподівалася зустріти Клавку поруч з композитором Курочкою. Відлуння про подію на

сорок дев’ятому кілометрі долетіло і до її материнського вуха. І крихіткою надій пробралося до материнського серця.

І тут цей кучерявий. Наче затемнення сонця.

– Клавко! – закричала Мотрона.

Люня стрепенулася. Побачила неподалік гурт сільських жінок. А між ними свою маму. Схопилася з лавочки і чкурнула в кущі. Розгублений парубійко здивовано лупав очима. То на кущ, де зникла Люня, то на гурт жінок.

– Лови її! – гукнула котрась з доярок.

І жінки гайнули в погоню за Клавкою.

Мотрона підійшла до лавочки. Не то з острахом, не то з надією, що оцей далекий і чужий для неї суб’єкт перетвориться раптом на композитора Курочку.

Але дива не сталося. Кучерявий парубійко дивився на розгублену гнівну жінку й белькотів:

– Не бьєй мінья… Я – студент…

* * *

Курочка працював. У нього з’явилося натхнення. Відомий поет Тулумбас-Задунайський написав слова для вільховецького вальсу. І композитор шукав мелодію.

У квартирі задзвонив телефон. Курочка знехотя взяв трубку. Звідти долинуло:

– Гена, привіт! Це Люня. Треба негайно побачитися…

Дихала вона так, ніби за нею гналося стадо бізонів.

– Приїжджай! – кинув Курочка.

Люня примчалася розпатлана і захекана:

– Ти повинен мене врятувати! У разі чого – ми з тобою сьогодні з самого ранечку і до вечора були у тетерівському лісі. Їздили по гриби.

– Та які у травні гриби?

– Ну, по квіти.

– А те "у разі чого", що?

– Потім, любий. Потім, зайчику. Дай-но мені відсапатись…

Курочку ще ніхто не називав зайчиком. І він рішуче сказав:

– Поїхали!

– Куди? – здивувалася Люня.

– До тетерівського лісу.

– Для чого, лапуся? Нам і тут буде добре. У тебе так затишно…

Лапусею Курочку вже хтось називав. Але він ніяк не міг пригадати хто. Бо це було дуже давно. А через якусь хвилю він взагалі втратив здатність думати і згадувати.

* * *

Погане чинити іншим людям здатні в основному лише ненормальні. Люди, яким чогось бракує. Або розуму. Або доброти. Або елементарної людяності. Або елементарної порядності. У редактора журналу "Струни серця" бракувало усього цього. Натомість він мав гонор короля, шкіру хамелеона, серце зайця, а душу блазня. Тому, коли він побачив на екрані телевізора колишнього свого підлеглого композитора Курочку, то затрусився:

– Дивись! Воно вже й у телевізор пролізло!..

Хабаренко, який на кожен дотеп шефа шкірив зуби, поспішив зауважити:

– І хату купив. У селі.

– В якому селі?

– У Вільхівці.

– Ти ба. А я думав, воно вже скопитилося. Це ж, мабуть, нахвалявся: "Я працюю в "Струнах серця"". Звичайно. Хто перед таким журналом встоїть? Ану, займіться. Перевірте.

– Я вже перевіряв. Все законно.

– Законно?.. Що ж воно там у тій хаті робить? Може самогон жене?

– Хто його зна? Музику, мабуть, пише.

– Музику пише. Теж мені Паганіні знайшовся.

Тут втрутився всезнаючий Матусевич:

– Феофане Антоновичу, Паганіні був не композитор, а скрипаль…

– Ще один Соломон знайшовся. Ви що, з ним до школи ходили?.. Юро, наливайте… А ви, – повернувся до Хабаренка, – поколупайтеся добре. Я впевнений, що там щось нечисто. І спробуйте дізнатися, хто його на той телевізор тягне? І напишіть куди слід. Тільки не шкодуйте паперу. Можете підписати вигаданим прізвищем. Чи поставте якогось сусіда. Там розбиратися не будуть… А то воно скоро й до заслуженого діяча долізе…

Хабаренко в "Струнах серця" в основному виконував роль шефових зубів.

"Талант, – твердив він, – поняття відносне. Як сірий колір. На білому фоні – він темний, на чорному – світлий. А совість – пережиток. На совість посилаються тільки слабаки. Які не мають сили волі боротися за місце в житті".

І він боровся. Місце в "Струнах серця" виборов ковбасою. Яку привозив з одного обласного центру. Місце біля шефа – лящами і пляшками, які чіпляв йому на вудку. Місце в колективі – махінаціями, протекціями, діставаннями, торгуваннями і влаштовуваннями… Було ще одне місце, яке чекало Хабаренка. Але він туди не прагнув. Тому виїдав усіх, хто хоч трішки знав його біографію.

– Не хвилюйтеся, – заспокоїв свого редактора Хабаренко, – коли я вже візьмуся, то далеко він не пролізе… Все-таки "Струни серця". Журнал, який має пряме відношення до композиторів…

* * *

Машина голови колгоспу гуцикає по бруківці.

– Хотів би я, Федоровичу, організувати у селі музичну студію. Навчити дітей хоча б азів музики, – каже Курочка.

– Мені б, Михайловичу, ваші клопоти… Скажіть, а у вас там, у Спілці композиторів, є плани? Доводять вам, що за рік маєте написати стільки-то пісень, стільки-то опер?

– Що ви? Кожен композитор сам планує. Те, що на душу лягає.

– Вам легше. А тут – з наради на нараду. Той планує. Цей перепланovує. Про ініціативу говоримо, а за вказівками працюємо. Вчора чотириста чоловік цілий день сиділи в райцентрі і радилися, як краще зібрати сіно. Тоді став голова однієї сільради і каже:

– Вношу конкретну пропозицію. Усім, хто сидить в оцьому залі, взяти до рук коси…

Зал підтримав його бурхливими оплесками. А головуючий сказав:

– Не фокусничайте і не займайтеся демагогією…

То хто ж фокусничає? Скільки можна говорильнею займатися?

Три дядьки в когоспі "Перемога" сіно скирдують, а тридцятеро "семінаристів" з усього району стоять.

Вивчають досвід.

– То кому ж, Федоровичу, як не вам, головам, ці питання ставити?

– Думаєте, не ставимо.

– І що ж?

– Інерція. Та й забагато розвелося отих, що папери всякі складають. Щоб оправдати своє сидіння у якійсь установі, хтось сидить і мудрує: чим би то про себе заявити? Щоб вище не сказали, що нічого не робить. А паперовий циркуляр, як грудка снігу в горах. Викликає лавину. І того, що в самому підніжжі, засипає. Де вже там до ініціативи, коли на циркуляри не встигаєш відреагувати… Хто більше за мене і моїх людей знає, що нам сіяти, скільки нам сіяти, коли сіяти? Що мені тримати і чим годувати?

Раптом він пригальмував.

– Ану, давайте на хвильку вийдемо.

На подвір’ї крайньої хати диміло невеличке вогнище. Коло нього пританцьовував чоловік.

І співав.

Недалечко від нього стояв голова сільради. А біля хати на чім світ лаялася жінка:

– Щоб ти згорів, проклятий. Щоб ти вже дусту напився! Щоб тобі руки повивертало!..

Ми підійшли.

– Що сталося? – спитав голова колгоспу.

– Те ж саме, – пояснив голова сільради. – Знову демонстративно палить труси… – І пояснив Курочці: тільки нап’ється – посеред подвір’я спалює. І співає:

"Тебя я больше не увіжу, прощай, родная, навсегда…"

Федорович зауважив:

– Бачите, Михайловичу, які таланти у нас є? Жінка його – передова доярка. Прекрасні діти. Вчаться гарно. А він… – І до нього: – Чого не на роботі?

Одповіда:

– У мене одгул.

– Який одгул? Хто вам його давав?

– Кобила. Вона сьогодні лоша привела.

– Я вас заберу від коней.

– Голова, не нада. Це впоследнє. У мене вже більше трусів нема.

Машина гуцикала далі.

– Іларіоновичу, – кинув голова колгоспу голові сільради. – Ось Михайлович хоче в нашому колгоспі організувати музичну студію.

– А що. Непогано. Тільки де дітей взяти? Якби ось з пенсіонерів… Гаврюша на гармошці грає…

– Жарти жартами, – посерйознішав Федорович. – А думка хороша. Нехай хоч двоє дітей вчаться. Хоч одному з них прищепиться любов до музики. І то добре… Прикиньте, Михайловичу, які інструменти треба та все інше.

– Завтра ж дам список. Щоб ви не передумали.

Біля свого двору Курочка зійшов. Подякував голові, що підвіз його. І тут же наткнувся на Гаврюшу:

– Чуй, Михайловичу, Клавка Мотрончина того. З чорнявеньким у зоопарку… Жінки вільховецькі бачили, коли на екскурсію їздили. Хотіли упіймати її. Дак втекла…

– То скажіть Мотроні. Чого ви мені кажете?

– Да так.

– Заходьте на подвір’я. Чого стоїте у хвіртці?

Гаврюша підійшов до колодязя:

– Колодязь уже викопав? Вода є?

– Дуже мало.

– Скрізь у колодязях вода впала. І в Килі, і в діда Затірки, і у Володьки. Щось у світі, Михайловичу, робиться не те. Все, кажуть, той космос наробив. Чув? Америку зовсім заливає.

– То, може, наша вода втекла до Америки?

– Що там, своєї нема? Вони там, брат, живуть… Там води хвата. Он пепсі-колу нам продали. Вадька привозив. Куди твоє діло… Дід Затірка тебе шукав.

– Що він хотів?

– Хто його знає. Мо’, орла хотів тобі подарувати.

– Якого орла?

– Ну, він же ріже. З дерева. Всяку звірину. І роздає. Чудак. Продав би. Володьчиниго Васька вчить різати. Дак Володька вже два орли продав дачникам. По червінцю. Дід як дізнався, перестав з Володькою говорити. Каже: "Я з твого сина хотів виховати художника, а ти робиш з нього спекулянта".

– А в діда є свої діти?

– Нема. Був син. На інженера вчився. І загинув. У горах. Ото що лазять з вірьовками… Теж чудний. Таку роботу мав… Нада йому були ті гори… Правильно я кажу? Ге?

– Неправильно. Значить, людина без цього жити не могла.

– Як це не могла? Що, йому гроші за це платили? Дак-от бач. Поліз – і нема.

– Кумейків Петро ось не ліз. І нема.

– Дак Петро на мотоциклі розбився. Гнав дуже.

– Чи ось сусідка ваша. Ганна. І на гору не дряпалася, і на мотоциклі не гнала. А також нема. Кожному своє…

– Здрастуйте, Михайлович! – гукнув з-за воріт дід Саня.

Дід Саня з двома глибокими шрамами на лиці. Хтозна від чого. І з довгим від природи носом. Завжди з’являється несподівано. Коли точиться якась дискусія. І переносить ту дискусію у зовсім інше річище. Тоді, коли течія дискусії набирає майже катастрофічного розгону, він так само несподівано зникає.

– Здрастуйте, діду!

– Сам приїхав чи з жінкою?

– А де ж у нього та жінка? – втрутився Гаврюша.

– Я тебе не питаю. Може, чоловік женився.

– Нема на кому, діду. Ніхто мене не хоче.

– Таке скажеш. Будь-яка дівка з села за тебе піде.

– Йому просту ніззя, – сказав Гаврюша. – Йому треба артистку. А це, я тобі скажу, не солодко. Візьми, к приміру, балерину. І весь час переживай, що вона впаде…

– Хто тобі вікна ставив, Михайловичу? – раптом перевів розмову дід Саня.

– Сам.

– Та йди к фенькіной матері! Сам. Може, й двері сам?

– І двері сам.

– Хіба ти вмієш?

– Ти що, – втрутився Гаврюша. – Чоловік у школах вчився. Образований. У нього даже витерпас є.

– Ти хочеш сказати, що ти також образований? Бо в тебе ватерпас?

– О, у мене витерпас вже давно. У мене, брат, витерпас що куди твоє діло. В селі такого нема. Я ще коли був бригадиром дорожньої бригади…

– Вкрав?

– Що ти дзявкаєш оце! Вкрав! Достали мені. Хлопці.

– Значить, вони вкрали.

– Не сваріться, – вмішався Курочка.

– Дак він завжди підколює, – поскаржився Гаврюша. – Хуліган старий.

– Ти звідки родом? З Хуторів? – спитав дід Саня Гаврюшу.

– Дак що? – здивувався Гаврюша.

– Так у вашому селі і цвинтаря до революції не було. Бо всі по тюрмах вмирали.

– Ти-ти… Знаєш, хто ти?..

– Заспокойтеся, Сильвестровичу. Дід жартує.

– Жартує. Я тоже не лопух. У мене тоже нерви. Я світу скіки з’їздив. Даже в Харкові був. Я теж чоловік…

– Чоловік, – передражнив дід Саня. – Курка також птиця. Та не літає.

З-за тину показалася голова Василини:

– Гаврюшо! Іди додому.

– Йди! – кивнув дід Саня на тин. – Он гукає.

Бурмочучи щось під ніс, Гаврюша пішов.

– Піду і я! – сказав дід Саня.

Курочка поцікавився:

– За що ви так його?

– Не зійшлися характерами…

* * *

Люня не вилазила Курочці з голови. Видно, що про їх стосунки знає усе село. Тепер ще й той студент. Де він взявся на голову Курочки? Ось навіщо їй було алібі тетерівського лісу. Ні, Курочка не дурень.

Спостерігаючи за життям, читачу, ти, певне, зауважив: найбільше кричить про своє геройство той, хто ніколи не може стати героєм. Що ж до нашого героя, то він і сам відчував – відрубати отак просто свої почуття до Люні не зможе.

Звір, який скуштував з рук приборкувача шматок цукру, вже не звір. Він ще гарчить. Дряпається, крутить головою. Войовничо піднімає хвоста, стрибає. Але ці стрибки стають все меншими, в’ялішими. Гарчання лагіднішим. І нарешті дресирувальник сідає звірові на шию або безкарно тягне його за хвоста.

Справжнього дресирувальника приборканий звір не цікавить. Його захоплює сам процес приборкування. Відчувши, що звір – уже! не звір, приборкувач його залишає. І береться за іншого. І приборканий хоче

солодощів. Приборканий прагне, щоб його погладили. І реве. Уже не погрозою, а розпачем.

Щодо нашого героя, то він зараз був подібний на дитину. Яка потрапила у темну кімнату. Щоб не так боятися, погрожує у темінь голосними викриками.

– Ні! Я не дурник! – сказав рішуче Курочка…

Якби, читачу, саме цей критерій вирішував інтимні питання, то академіки женилися б тільки з академічками, професори з професоршами, кандидати наук з кандидатшами. Тоді були б не сім’ї, а суцільні наукові центри. У яких замість ніжних слів говорили б формулами, а замість дітей появлялися б на світ роботи.

Захисні центри людського організму завжди вступають у дію, коли людині це вкрай необхідно.

Треба було щось робити. Знайти винного. Курочка ще довго ходив по подвір’ї. Тоді пригадав, що збирався сьогодні лупати піч, яка займає півхати.

Зажадав зруйнувати те, що його породило.

Старі поліські печі, читачу, це неприступні доти. Сокира дзвенить, вдаряючись об їхню броню, і рикошетить, як недолуга куля від першокласної броні танка.

У дитинстві Курочка бачив опалені війною села. Над попелищами чорніли лиш уцілілі задимлені печі і цілились у небо димарі. Тоді наш герой думав, що це спеціально так залишають, щоб люди мали де варити їсти.

Курочка цюкав сокирою у затверділу глину і тупо посміхався. Потім сковзнула думка: може б, піч не розбирати? Зоставити для екзотики? І сушіння фруктів. Але чим далі цюкала сокира, тим більше зростав руйнівничий азарт.

Курочка уявив собі, як люди носили відрами глину, землю. Сантиметр за сантиметром утрамбовували її. Мурували. Виліплювали, білили. І відчув себе таким міні-руйнівником, міні-варваром. Дивне відчуття супроводжує людину, коли вона щось руйнує. Нестерпне прагнення спустошити. Чим далі цюкала сокира, тим більше воно наростало. І душило оте, вже кволе: "А може б, залишити?" Хотілося швидше пустки. Бо пустка нічого не нагадує. Пустка не будить жодної думки. Згадав кимсь колись сказані слова: "Дурний любить, коли скрізь рівно". А жорстокий, мабуть, – коли скрізь пусто. Мабуть, у кожній людині сидить трохи дурень і трохи варвар.

У дверях з’явилася баба Груня.

– Драстуйте, Михайловичу!

– Здрастуйте, бабо Груню!

– А я думаю, що воно так гупає.

– Дурень, бабо, завжди чимось гупає.

– Даремно ви розбираєте. Тепер такої печі вже ніхто не зробить.

– Може, й даремно. Та вже почав… Грубку поставлю. Нову…

– Михайловичу, я вам хотіла сказати ось що. Позавчора, увечері, коли вже добре стемніло, я дивилася у вікно на вулицю. Глядь, у вашу хвіртку зайшов хтось. Думаю, дай, погляну. Може, хтось обікрасти хоче. Підійшла до тину, притаїлася і дивлюся. Бачу, почав щось під яблунькою

копати. Тут на Василевому подвір’ї засвітилося світло. І він поспіхом до хвіртки.

– Упізнали хто?

– Упізнала. Отой, що живе на Гальчиній хаті.

– Я не знаю, хто там живе.

– Ну, вони недавно сюди приїхали. Альберт його звати. А її – Діна.

– А звідки вони переїхали?

– Хто їх знає.

– Де той Альберт працює?

– Чи не у Києві.

– М-да, – сказав Курочка. – Що він міг там шукати?

– Може, хотів корінці яблуньки повредити.

– Яка йому з цього користь?

– Може, Гаврюша підмовив. За те, що ви йому половину не віддали.

– Ви, бабо, нікому нічого не говоріть. Я постараюся сам це розплутати. Тільки час від часу наглядайте. Хто у двір заходить. І що там робить.

– Я і так поглядаю, Михайловичу…

Баба пішла. Курочка заглянув під яблуню, Знову видно було сліди копирсання.

Що за чортівщина, думав Курочка. Значить, справді є щось закопане.

У порядності Курочки як громадянина, читату, сумнівів нема. Якби там під яблунею він знайшов закопаний скарб, то, не вагаючись, віддав би його в руки державі. Правда, наш герой більше був схильний думати, що згаданий бабою Альберт – рецидивіст. Когось пограбував. Утік з міста в село. Гроші про всяк випадок закопав на чужому подвір'ї. Тепер, коли з'явився хазяїн і міг на них натрапити, вирішив забрати.

Якщо я ті гроші викопаю, подумав Курочка, то слідчі органи не матимуть чим довести злочин. Якщо дам викопати йому і переховати – навряд чи вдасться їх знайти.

Наш герой довго ламав голову, що робити. І вирішив піти в міліцію...

* * *

Ряба привела двоє теляток. Рівно через п'ять місяців після того, як їй організовано ліквідовували яловість. Блискучі і мокрі її діти лежали на долівці. Ряба їх вилизувала. І не знала, що в цей час по телефону летить депеша: "Ряба отелилася!" Не знала Ряба і того, що після горезвісної ліквідації її яловості отой незнайомець сказав: "Рябу беру під особистий контроль. Якщо вона не приведе теля, шукайте собі роботу".

Тому вона здивувалася, коли побачила у корівнику цього ж незнайомця. І захвилювалася: "Невже знову будуть ліквідовувати яловість?" Жалібно мукнула.

Незнайомець підійшов до неї. Оглянув теляток.

– Ну-у! – дивився владно на зоотехніка. – Якби не підштовхнув, корова досі ходила б ялова.

Зоотехнік покірно кивав головою.

– Телята, сподіваюся, здорові? – продовжував незнайомець.

– Здорові! – підтакував зоотехнік. – Тільки вони п’ятимісячні…

– Як п’ятимісячні? – здивувався незнайомець.

– Так. Ось журнал, бачите? Ось. Рівно п’ять місяців і два дні тому ми її запліднювали…

– То чого ж ви мовчите, чорт побери! Це ж рекорд! Поставте її в окреме стійло. Дайте підвищений раціон. Бережіть як зіницю ока!

Нарешті Ряба відчула під ногами не слизький метал, а тверду землю. Спиналося на ноги її потомство. Буцикало блискучими мордочками у тверде вим’я. Ясла повні кормів. Строката не відпихає її рогами. Скільки треба тварині для щастя? А тут ще приїхав кореспондент. З усіх боків обфотографував її й теляток.

Потім почали їздити делегації. Довго біля неї простоювали. Зоотехнік пояснював їм нові методи розвитку тваринництва. Розповідав біографію Рябої. Біля стійла Рябої пройшов семінар: "Про впровадження нового прискореного методу вирощування телят".

Ряба й сама повірила, що привела за п’ять місяців.

Самодіяльність району дала концерт у корівнику. Сюди ж привезли піаніно. І якийсь композитор Геннадій Курочка зіграв свою кантату на честь Рябої.

І тут знову сталося щось незрозуміле. Одного дня до неї прийшли. Забрали телят. А її виштовхали з персонального стійла і заштовхали в загальний корівник. З того часу вона не бачила ні того незнайомця, ні свого зоотехніка. Тільки гіркі спогади час від часу ятрили коров’ячу душу. Навіщо? Навіщо спочатку отак піднімати, а тоді так опускати?..

* * *

Випадок у зоопарку Люню насторожив. Вона розуміла, що є загроза на кожному кроці зустріти когось з Вільхівки. І ці агресивні дикуни одним своїм тубільним вибриком можуть закреслити всю її цивілізовану біографію. Такими зусиллями і такими жертвами витворену. Можуть зіпсувати її стосунки з усіма, кого вона прихилила до себе. Те, що Бамбіно після десанту в зоопарку обминає Люню десятою дорогою, не страшно. З нього вона своє взяла. Страшніше втратити композитора. Правду кажучи, як об’єкт кохання, Курочка її не цікавив. Він потрібний їй як труба. Через неї Люня, прибравши певної форми, пролізе в мистецьке товариство. І ще в Люні є один план. Про який вона поки що боїться признатися навіть сама собі.

Про те, що сталося в зоопарку, звісно, йому донесуть. Отже, необхідна версія.

Люня прийшла до Курочки без попередження. Хоч домовлялися, що вона завжди перед приходом має дзвонити по телефону. Було це на світанку. Біля четвертої години. Чи вона ще не лягала, чи вона вже встала, чи вона кудись спішила, чи звідкілясь поверталася – невідомо.

Наш герой, як, в основному, всі герої о цій порі, ще спав. І, розбуджений таким візитом, він, звісно, витріщив очі.

Люня кинулася в атаку.

– Не дзвониш! Не приходиш! Я чекаю. Страждаю. У моїй голові чортзна-які думки…

– Яка голова, такі й думки, – позіхнув Курочка. – Ти що, до мене у другу зміну прийшла? Чи в третю? – Аж сам здивувався своїй рішучості і твердості.

Тепер уже витріщилася Люня. Вона ще не бачила Курочки у такому неприступному вигляді. Тому пустила в дію резерви. Відвернулася до вікна. Зашморгала носом.

– Вже тобі наговорили чогось. Набрехали. А ти й повірив… Теж мені мужчина…

"Мужчина", сидячи на краєчку софи, кілька разів клюнув носом. А тоді знову вмостився під ковдру. І промимрив:

– Хочеш, лягай виспися, тоді поговоримо…

Люні подали рятівну драбину. І вона, не гаючись, полізла по ній.

Коли виспалися, Курочка, як приборканий лев, був м’який і добрий.

Тільки між іншим спитав:

– Звідки взявся той кучерявий?

– З островів Зеленого Мису.

– Тут звідки взявся? Де ти його викопала?

– У зоопарку. Він попросив, щоб я йому розказала, як який звір називається. Тоді сіли на лавочку. Перепочити. А тут – баби…

– Чого ж ти втікала?

– Спробуй доведи їм, що це випадкова зустріч. Ну, так сказати, у формі шефства.

– Все село гуде.

При одному слові "село" Люню затрусило:

– Знаю. Мама писала. Хай буде. Хай воно западеться, те село…

– І що ти мамі відписала?

– Відписала, що вони обізналися. Це не я була. Бо я в цей день з тобою їздила по гриби.

– Ти що?!

– Нічого. Ми ж домовлялися…

Курочка не знав, яке відчуття в кролика, коли той вже наполовину проліз у пащу удава. Але йому пригадалася колгоспна контора, та хвилина, коли він іде до машини і його зупиняє голос: "Ви не у Вільхівку випадково?" І його відповідь: "Не випадково".

Невже й там вона була не випадково?

Курочка тепер був переконаний остаточно, що щастя на дорозі не валяється. Навіть особисте.

– Вся Вільхівка буде гудіти, що я з тобою… – промимрив Курочка.

– А я не боюся! Хай гуде. Я люблю тебе. І нікому не віддам! – сказала рішуче Люня. І вихлюпнула із своїх резервів нову хвилю ласки і ніжності.

Курочка дуже любив, коли йому хтось говорив: "Я тебе нікому не віддам!" І зараз у комплексі з отією хвилею воно, звісно, зачепило його душу. Проте почував себе, ніби у літню спеку хтось шубовснув на нього відро помиїв: приємне відчуття прохолоди й неприємне відчуття бруду.

Друге відчуття взяло верх над першим. Рука відсторонила Люню.

– Не треба! Ти мені вже отак! – черкнув ребром долоні по своєму адамовому яблуку.

Що ж, читачу, тут, як бачимо, нічого дивного. Кожна людина шукає того, чого їй бракує, а знаходить те, чого має по горло. Курочка не виняток. Тепер він розумів, що не треба легковажити істиною: ступаючи на невідому дорогу, добре продумай свій перший крок. Інші кроки будуть зроблені по інерції. Але було пізно. Вже діяла інерція. У супрязі з Люнею.

– Ах так! – сказала сердито Люня. – Уже в кущі?

– Те, що кущами починається, кущами й закінчується, – відповів Геннадій.

– Ти помиляєшся! – посміхнулася єхидно Люня, прищуривши хтиві очі.

Хто в житті не помиляється, читачу. Мудреці помиляються. Державні мужі помиляються. Навіть сам Господь-Бог помилився, сотворивши жінку. Кажуть, нібито старий потім каявся, ревними сльозами плакав: "Що я наробив!" Хотів її знову перетворити в Адамове ребро. Але вона вилізла боком.

Що ж до нашого героя, то йому самою природою суджено помилятися. Він людина творча. А якби творчі люди не помилялися, то де бралися б хороші твори?

Люня як несподівано з’явилася, так несподівано й пішла, в душі Курочки полишивши відчуття передгроззя. Рішучі вчинки в одних завжди породжують почуття тривоги в інших. Якби, припустимо, Анна Кареніна не кинулася під поїзд, що тривожило б читачів ось уже впродовж стількох років? Над чим вони проливали б сльози?

Курочка був далекий від тієї думки, що Люня може повторити вчинок Анни Кареніної. Проте не був певен, що вона не старатиметься затягнути під поїзд його. Під поїзд помсти…

* * *

Клуб села Вільхівки тримався на чесному слові, трьох стовпах, що підпирали стелю, і на завідуючому клубом. Якби завідуючому не треба було отримувати зарплату, клуб уже давно розсипався б. Афіша на обчухраній до драниць стіні сповіщала:

"Сьогодні у клубі відбудеться зустріч

з композитором Г. М. Курочкою.

Запрошуються всі бажаючі!"

Нові односельці вже не раз просили Курочку:

– По телевізору виступаєте, може, виступили б і перед нами.

І ось він на сцені Вільхівського клубу.

Невеличкий зал заповнений дідами й бабами. Рідко, як маки у сучасному житі, рум’яніють молодиці та бронзовіють їхні чоловіки.

У першому ряді сидять баба Груня, Киля, Степанівна, Іванівна, Марківна, Гаврюшина Василина. А в центрі – Гаврюша з гармошкою.

Оскільки на сцені, крім телевізора, нічого нема, Курочка став поруч з ним.

Спочатку Курочка розповів, що таке композитор і що він робить. Одні кричали "знаємо", інші – "розкажіть". Тоді для ілюстрації композитор сказав, звернувшись до Гаврюші:

– Ось ви, Сильвестровичу, знаєте якусь пісню?

– Яку тобі нада? – конкретно спитав Гаврюша.

– А яку ви знаєте?

– Яку я знаю? Я знаю, брат, пісень, що куди твою…

– Ну, ось заграйте яку-небудь.

Гаврюша вийшов з гармошкою на сцену. Поправив на голові капелюх. Розтягнув міх. І полилася відома всім бадьора мелодія.

Він притупував ногою. У залі плескали.

– Ще? – питав Гаврюша. – Може, "яблучко"?

– Ні, ні! – зупинив його Курочка. – А ви знаєте, що ту пісню, яку ви грали, написав я?

Гаврюша насунув на очі капелюх. Ніяково посміхнувся:

– Нє-є, Михайловичу. Ту пісню образований чоловік написав. Я вже давно її знаю. Ще тебе тут в селі не було.

Тоді Курочка заговорив на тему дітонародження у селі. Хотів би створити музичну студію, а дітей нема.

– Он Клавка Мотрончина. Може, двійню скоро родить! – крикнув дід Саня.

Курочка зрозумів, що це камінь в його город. І в город того кучерявого. Але поскільки того в клубі не було, композитор гідно взяв весь удар на себе.

Проковтнув гірку пілюлю. Але тримався. І гідно відповів:

– Спасибі хоч їй, що народить!

Дід Саня не вгавав:

– Тут одним спасибі не одбудешся…

– В держави вистачить і ясел, і садків, – сказав під оплески Курочка. І спитав: – Може, в кого є якісь запитання?

Першим підняв руку той же дід Саня:

– Михайловичу, а ти міг би бути міністром?

На це запитання замість Курочки відповів Гаврюша:

– Конєшно, міг би. Я й сам міг би бути міністром. Сидиш собі і бамажки підписуєш… От токарем… Там, брат, треба кебети. Ще не туди руку встромиш…

Дід Саня знову підняв руку.

– Сиди! – смикнула його баба Груня. – Допався як дурень до барабана. Може, і я хочу щось запитати. Скажіть, Михайловичу, що там у світі зараз коїться?

Курочка знову не встиг відповісти. Знову вліз Гаврюша:

– Що у світі? У світі, брат, тяжко. Фашист оп’ять задирається. Газети треба читати. І телевізор слухать…

– Чи ж йому, паскуді, однієї війни мало? – сердилася баба Груня.

– І японець вооружається, – продовжував Гаврюша. – А Америка, так та, брат, уся в ракетах…

– А я тебе питаю? – перепинила його баба. – Що ти розбалакався, як дяк на хрестинах.

Курочка побачив, що виникає конфронтація. Сказав, що Сильвестрович має рацію. У світі становище зараз дуже напружене.

– Телевізор треба дивитися. І газети читать, – кинув підбадьорений Гаврюша.

– Я тебе як зараз вчитаю… Балалайка ти невгомонна! – кинула сердито баба Груня.

З місця підвівся дід Затірка:

– Михайловичу, ти мені скажи ось що: чому в селі зараз пісні не чути?

– Думаю, діду, що це вам більше знати. Співали, в основному, вечорами. І, в основному, молодь. Подивіться на наш зал. Дуже багато молоді? А старому навіть якби хотілося заспівати, то його увечері вже на сон хилить. Та ще отой проклятий диверсант! – показав на телевізор. – Отак всього потроху. Тепер, діду, світ, в основному, слухає, а не співає.

Дід не погоджувався.

– А я думаю, Михайловичу, справа трохи в іншому. Я думаю, село зараз зажиріло. Заторгувалося. Колись у вихідні дні збиралися то біля однієї хати, то біля іншої. Поспівали, пожартували. А тепер, кожне сидить навпроти свого дому на лавочці і торгує. Хто молоком, хто яєчками, хто сиром, хто картоплею, а хто вже й кропиву продає.

– Дивак! – почав Гаврюша, звертаючись до Курочки. – Я ж, казав, Михайловичу, дивак.

– Спасибі тільки Гаврюші, – продовжував дід. – Той сідає біля свого товару з гармошкою. Приманку покупцям робить. Воно хоч та музика шкурництву служить, але все ж таки музика…

Гаврюша не витерпів:

– А що, як ти? Своїх горобців роздаєш безплатно!

– Ти й ті продав би, що під чужою стріхою, – сказав спокійно дід Затірка і сів на місце.

У залі почався гамір. Потім слова попросив недалекий сусід Курочки Валентин:

– Скажи мені, Михайлович, ти гражданін нашого общества чи не гражданін?

– Мабуть, що "гражданін"!

– А чого ж тоді у тебе в саду повно трави, а я кролям не маю де косити?

– А ви гражданін чи не гражданін?

– Конєшно, гражданін.

– А чому ж тоді державна ціна кроля – три карбованці, а ви з мене берете десять?

У залі стало тихо. Тільки хтось пхикнув у кулак.

Курочка посміхнувся:

– Якби було піаніно, я вам трохи поспівав би.

– Поспівайте так. Без піаніна. Ми ж без піаніна співаєм.

Курочка розповів, як і де беруться мелодії. Трохи поспівав. Трохи поспівали всі під Гаврюшину гармошку. І тим закінчили.

До вечора ще було далеко. Стояла сонячна погода. День вихідний. Людям спішити нікуди. Тому й з’юрмилися біля клубу.

– Оті тополі, – сказав хтось, – дід Затірка садив.

– Не я, – поправив дід. – А учні.

Курочка поцікавився:

– Діду, а знаєте хоч про деяких своїх учнів: де вони зараз?

– Про декого знаю. Кілька загинули на війні. Один – у лісі лежить. В партизанах був. Деякі по світу пороз’їжджалися. Шанованими людьми стали. Брак також є. Перекотиполе. Недавно ось тільки до села повернулося. Трьома словами користується. Чортополох!

– Це ж ви про кого? – спитала Степанівна.

– Про кого? – втрутився Гаврюша. – Про Цапка. Не знаєш, про кого.

– Перекотиполе, діду, – мовив Курочка, – є у селі, є і в місті.

– В селі, правда, воно не дуже затримується. Тут вітри більші. Нема таких затишних куточків.

– Он щур, щур! – закричали жінки.

Щур вибіг з-під клубного порога і подався в кущі.

– У вас, Михайловичу, є щури? – спитав Степанович.

– Миші. Достобіса. Колись я взяв у Гаврила Сильвестровича на ніч кота. То він усю ніч проспав.

– Кота? У Гаврюші? – здивувався дід Саша. – Та перед ним треба було п’ятірку покласти. Він у хазяїна вдався.

– Хтось мені собаку біля сарая прив’язав, – сказав Курочка. – Рудий такий.

– Це, мать, Гондолишин зять, – сказав Гаврюша. – Бо собака на нього гавкає. А коли зятя вдома нема, рве його одяг. Сорочки, штани. Що йому попадеться. Сердитий такий, що куди твою. Хай ось Санька розкаже. Як його?

– Хто? – перепитав дід Саня. – Собака?

– Ні, зять.

– Та-а, – відмахнувся дід Саня. – Тобі це як маслом по душі.

Розповів Степанович:

– Зять Гондолишин – безпробудний п’яниця. Федя. Може, знаєте? Ледве плететься по вулиці. Несе в руці авоську. А за ним, знявши картуз, іде дід Саня. "Діду, чого ви зняли картуза?" – спитали його. "Бо за покійником іду". – "Так він ще живий". – "А який толк з того, що він живе?" Ну, той повернувся і діда авоською по шиї…

– Там того удару як укусу комара, – признався дід Саня. – Тільки моральний ущерб. Перед усім народом.

Поволі розходилися. Пішов додому і Курочка.

* * *

Їжак Хомко притаївся під кущем порічок. Дивився на сучку Найду і думав: "Де вона взялася на мою голову?"

Досі Хомко спокійно жив у цьому старому саду. Ходив у гості до сусідів, ловив мишей в запущеному сараї. Потім десь взялася ота біда. Хомко спав. Згорнувшись, як і завжди. Раптом почув, ніби його щось

торкнулося, а після заскавучало. Коли розкрив очі, побачив, що це "щось" було отією рудою жовтоокою сучкою.

Звісно, вона встромила свого носа куди не слід. І накололася. З того часу сучка не давала Хомкові спокою. Як тільки його побачить, дзявулить, мов навіжена.

Хіба Хомко винен, що він такий колючий. На те він їжак.

Тепер Хомко не може вільно бігати по саду, по городу, по подвір’ї. А так гарно все починалося. На оте подвір’я прийшов новий хазяїн. Зустрілися він-на-віч:

– Хомко! – сказав, радіючи, хазяїн. – Від сьогодні моє господарство – твоє господарство.

Хомкові сподобалося ім’я, яким його назвали. І щирість хазяїна. І його щедрість. Хоч він, Хомко, із їжачого роду, але любить слухати людську мову.

Отак вечорами непомітно підкрадеться до місця, де сидять люди. Принишкне у траві. І слухає. По голосу розрізняв усіх сусідів. Знає, як кого звати. В його хазяїна голос винятковий. Особливо Хомкові подобається, коли той співає. Правда, коли хазяїн співає, то сусідка Василина каже:

– Знову реве як на пупа. Коли вже к бісу поїде!

Тільки хазяїн виїздить з подвір’я, Василина ускакує у сад. Похапцем рве траву, кропиву, лопухи. Усе, що потрапляє під руки. Якщо на її шляху зустрічається рубанець чи яка тріска, кидає до трави в запаску. Одного разу ледь Хомка не кинула. Але вкололася і вилаялася.

– Диви! Ще й воно тут розплодилося! Пропади воно пропадом!

Як вона тоді не вкинула його у свій поділ? Все-таки добре, що він колючий. Якби на його місці сиділо щось гладеньке, обов’язково підібрала б.

Вечорами, особливо по суботах, збираються сусіди біля Гаврюшиного тину. Хомко прилаштовується в траві, за тином.

Автобуси повертають додому тих, хто працює в Києві. Спішать у своїх машинах дачники.

– Гуркочуть і гуркочуть, – каже баба Груня.

Хомкові не так страшно, що вони гуркочуть, як те, що пускають дуже їдкий дим. Від цього диму сльози накочуються на очі і крутить в носі. Якось він не витерпів і чхнув.

– Будьте здорові! – сказала Василина, яка має найкращий у селі слух.

– Кому ви сказали? – перепитала Марчиха.

– А хто чхнув?

– Та ніби ніхто, – зауважила Степанівна.

– Невже мені причулося?

– Може, якась нечиста сила? – сказала баба Груня. – Он щось яєчка краде.

– То композиторів собака, – поспішила Василина. – Взяв животноє, а їсти не дає.

Знов той собака, констатував Хомко. І сусіди її не люблять.

– А причім тут композитор? – заступилася баба Груня. – Він її привів? Прибилося чиєсь із села. Пристало.

У нашому селі такі добрі люди, що й собаки від них тікають.

Ця сучка також добра штучка, думав Хомко. Хазяїн її також не любить. Особливо коли вона перед ним по землі повзає. Тоді він каже:

– Геть, шакаляча породо!

Зупинився автобус. З нього вийшла Петраченкова Надя.

– Здрастуйте вам! – привіталася.

Жінки посипали запитаннями:

– Що там у Києві?

– Коли ти вже чоловіка привезеш? – спитала Василина.

– Ви що, думаєте, що в Києві їх на Бессарабці продають? – пожартувала на ходу Надя. – Такі ж алкоголіки, як і тут.

– Сердита дівка стала, – зауважила Ганна.

– Ніхто ж заміж не бере! – сказала Василина.

– Кому брати? – вмішалася баба Груня. – Тікають дівки у місто. А й там або дурне, або нерозумне.

Це баба Груня, мабуть, має на увазі Костю, подумав Хомко. Йшов до армії хлопець як хлопець. А там у нього щось з головою сталося. Прийшов – слова не може вимовити нормально: "Папаша, што это за дьориво растьоть? Льопа, што лі?" Так і прилипло до нього оте "льопа".

Сидить Хомко. Дивиться на сучку Найду. Перебирає своє буденне їжаче життя. І раптом чує: біля брами зупиняється машина. Хомко зрадів. Подумав, що це хазяїн.

Але Найда підібрала хвоста і гайнула в город.

У хвіртці з’явилося двоє. Один середнього зросту, з гострим носом, нахабними очима і жорстокою пикою. Другий – низенький, в окулярах.

У того, що в окулярах, на шиї теліпався фотоапарат.

– Давай! Фотографуй! – командував гостроносий. – Оту бочку. Він купити її не міг, бо такі бочки не продаються. Оті колоди. Оті дошки. Обов’язково на фоні хати. Бо він може сказати, що це не його.

Хомко побачив, як у Гаврюшиному вікні поворухнулася фіранка.

У хвіртку зайшла баба Груня:

– Здрастуйте, молоді люди! Може, й мене сфотографуєте?

– А ви хто? – нахабно спитав гостроносий.

– Я? Баба. А ви хто?

– Ми? Ми з кіно. Їдемо. Бачимо – стара хата. Треба нам для кіно. А хто тут живе?

– Хто живе! Людина живе. Та хіба це життя? Купив хату, щоб відпочити. А тут щодня то кроками міряють, то кіно знімають. Ви з нашого кіно? Чи з закордонного? Бо наші знімають гарні хати. А вам чогось руїна ця до душі припала.

– Цікавість, бабо, перша сходинка до пекла, – сказав довгоносий.

– Ви мене пеклом не лякайте. Я уже лякана. Не такого чорта, як ти, бачила…

Невідомі пошепталися і подалися з подвір’я. Баба Груня спробувала, чи двері в хаті зачинені. Поправила замок на погребі. І сама собі проказала: "Диви, кіношники. У мене такі кіна не проходять". Хомко виліз із своєї схованки. Пошурхотів попід лопухами.

* * *

У тебе, читачу, може скластися враження, що наш герой нічого не робить, тільки сидить у своїй сільській хаті і лякає мишей. Але ж ми свідомо головним місцем подій обрали цю хату. То вже за всіма законами жанру мусимо хати триматися. Отже, в основному, маємо висвітлювати ту частину життя нашого героя, яка зв’язана з хатою. Усе, що поза хатою, залишаємо для інших авторів, дослідників чи біографів.

Ми вже говорили, що сільський житель відпочивати тікає в місто. Щоб надихатися газами, пилюкою. Щоб барабанні перетинки заболіли від постійного гуркоту. Щоб хтось його або він когось вилаяв. Щоб поштовхатися в тролейбусах і автобусах. Щоб простріляти у тирі кілька карбованців і до кольок у животі напитися газованої води…

Міський житель тікає в село. Щоб відпочити від всього того, за чим їхав сільський житель у місто.

Отже, наш герой придбав хату саме для того, щоб у ній відпочивати. Бо давно відома істина, що коли людині погано, вона хоче, щоб їй було добре. Коли добре – хоче, щоб було краще. А вже як краще, то хочеться, щоб таки було найкраще. Що таке "найкраще" – ніхто не знає. То виходить: коли людині добре, вона сама не знає, чого вона хоче.

Курочка знав, чого він хоче. Він хотів спокою. Особливо після гастролів, після поїздок по "Золотих осенях", "Білих акаціях", "Кримських зорях", "Донецьких самоцвітах" і "Закарпатських трояндах", його тягнуло сюди, у Вільхівку, у лопухи. Очі його відпочивали від сліпучих прожекторів. Вуха відпочивали від оплесків. Нерви відпочивали від скреготання заздрісників.

Наш герой знав, що перший крок до слави є першим кроком до погибелі. Бо, на жаль, існують у людському стаді бездари. Оскільки вони нічого хорошого для людей не можуть зробити, то роблять так, щоб люди взагалі нічого хорошого не бачили і не чули від інших.

Курочка не раз відхрещувався:

– Не піду більше на сцену. Я композитор, а не актор.

Але його знову запрошували. І він не міг відмовити.

Люди знову щиро плескали, а заздрісники ще більше скреготали зубами. От є, читачу, така категорія людиноподібних, у яких чужі успіхи посилюють процес виділення жовчі. Саме від таких людей Курочка тікав у Вільхівку. На своє патріархальне подвір’я. До своїх мишей, жаб, до невсипущого їжака Хомка.

До нього одразу ж навідувався чорний, як смола, сусідський кіт Андрюша. Забігав сусідський собака Беньо. А потім уже йшли сусіди.

– Михайлович, може б, ви підвезли до електрички мою куму, – це Степанида.

– Михайлович, просьба до вас. У райцентр треба підскочити. Балон привезти, – це Петро.

– Михайлович, може б, ви нас на хрестини підкинули, – це молодше покоління…

І пізно вночі, коли "Михайлович" ловив у сні жар-птицю або якийсь головоріз ганявся за ним з сокирою, стукали у вікно:

– Михайлович! Агов, Михайлович! Прокинься! – це вже сусід дальший. – Яруньку нашу апендицит схопив. А ми з сином увечері випили. За руль сідати не можна. То треба було б…

І наш герой, читачу, мовчки встає, мовчки зодягається і мовчки виконує роль сільського трамвая і таксі.

Оскільки ніколи в нікого він не брав жодної компенсації: ні "на бензин", ні "за амортизацію", слава про нього, як про безвідмовного хльорка, котилася вже й по навколишніх селах. До нього йшли як до бюро добрих послуг.

Приємно відчувати, що ти потрібна людина. Але коли ти вже так часто потрібний, – перестаєш відчувати. Починаєш задумуватися: "А навіщо, власне, це потрібно мені?" І починаєш відмовляти.

Наш герой також задумався. І також відмовив. Відмовив тому, кому не треба було відмовляти. Відмовив Люниній мамі. І за це поплатився.

Був чудовий ранок погідного літнього дня. Сонце викотилося з-за хати баби Груні і заглянуло у композиторові вікна. Курочка також час від часу поглядав у вікно. Тільки зсередини. Лице його хоч і не могло

змагатися з сонцем, але світилося радісним чеканням. До нього ось-ось мали прибути гості. Один дуже відомий композитор, дуже відомий режисер і три дуже відомі співачки. Одна з них нашому героєві надзвичайно подобалася. Її везли з Курочкою знайомити: "Може, нарешті..."

Машина зупинилася коло брами. Серце у Курочки закалатало. Радісно і тривожно. Він ще раз оцінив себе перед дзеркалом. Вискочив на подвір'я. Кинувся до хвіртки. І остовпів. До тину була прикріплена жердина, на ній теліпалася полатана зелена спідниця, а на спідниці чорними літерами написано: "Хахаль". Гості вже помітили цей незвичайний прапор. Чоловіки до надриву сміялися. Жінки стримано хихикали. Кандидатша у дружини Курочки стояла зашарівшись, як осінній джонатан. А сам Курочка вкрився якимись невизначеними плямами.

– Зустріч на високому рівні! – пожартував дуже відомий режисер. – Прапори вивішено. А де ж почесна варта?

Вона не примусила себе довго чекати. Не встиг господар здерти спідницю, як наче з-під землі виринула Люнина мама.

– Волоцюга! – зарепетувала вона на всю вулицю. – Бабник! Збезчестив мою дитину. Тепер цілий виводок привів. А ще інтелігент! Чекай ось – принесе тобі в пелені...

У Курочки мороз пішов поза шкірою. Лице горіло. Він щось белькотів. Чимось виправдовувався. Відомий режисер і відомий композитор взяли ораторку під руки, відвели її кілька кроків, щось шепнули на вухо, і вона подалася геть.

Що то вже, читачу, було за сватання, здогадуєшся сам. Наш герой почував себе так, ніби його на сцені публічно закидали тухлими яйцями. Наречена сиділа ні в сих ні в тих. Відомий режисер з відомим

композитором яких тільки не вживали дипломатичних заходів, підігріти атмосферу не зуміли.

Потім наречена все ж таки заговорила:

– І часто у вас вивішують такі прапори?

Курочка також наїжачився:

– Ні. Це спеціально до вашого приїзду.

– За що мені така честь?

Тут втрутився режисер:

– Обираючи гетьмана, випробовують його сміттям. Сиплють на голову. Щоб не зазнавався.

– Ну знаєте, – сказала кандидатша. – Тут таке сміття, що не хочеться й гетьманської булави.

Курочка остаточно вийшов із себе:

– А вам ще ніхто її не пропонує.

Відомий композитор сказав:

– Геннадію! Ти не тільки мужчина, а й хазяїн. Тримай себе в руках. Дамам треба прощати. Таня все зрозуміє. Тільки заспокоїться від цієї хвилюючої зустрічі.

І хазяїн тримався. Тремтіла душа. Щеміло серце. А він пробував співати. Намагався жартувати.

Надвечір, коли збиралися в дорогу, атмосфера ніби й потеплішала. Навіть Таня загадково посміхнулася до Курочки й сказала:

– Ваше від вас не втече…

Курочка провів гостей. Поприбирав зі столу. Вийшов на подвір’я, сів на лавочку. І така нудь засмоктала під ложечкою. Таким самотнім себе відчув і ображеним.

У траві щось зашелестіло. У вечірніх сутінках викотилась мордочка їжака.

– Хомку! Рідний ти мій! – сказав на радощах Курочка. – Хоч ти мене розумієш. – Сів навпочіпки. – Нічого, Хомку. Ми виживем. У нас девіз: шукай радості й щастя в тому, що тобі посилає природа, а не шукай чогось надприродного…

– Так ось природа вам послала…

Курочка стрепенувся. Повернув голову. За спиною стояла Таня.

Бувають у житті хвилини, коли тобі здається, що нема на світі ні бід, ні клопотів. Нема в тебе ворогів і недоброзичливців. Нема в тебе ні хвороб, ні болів. А все твоє єство від п’ят і до кінчиків волосин на голові сповнене радістю і щастям. Те, що учора стояло скелею посеред твого життєвого шляху, сьогодні здається тобі порошинкою. Ті, що вчора видавалися тобі кровожерливими драконами, сьогодні все одно, що звичайнісінька мошкара. Й ці неповторні хвилини приносять людям люди.

Курочка так був обтяжений радістю, що під її тиском опустився на траву. І, лупаючи очима, продовжував сидіти. Навіть Хомко здивовано витріщився.

– Я не розумію, – спитала Таня, – це ви так захоплюєтеся чи так обурюєтеся?

– Це я такий щасливий! – сказав герой, спинаючись на ноги. – Давайте сядемо в машину і куди-небудь втечемо.

– Навіщо? – здивувалася Таня. – Ми й так вже втекли.

– Щоб знову хтось не зіпсував настрою.

– Не страшно. Мені вже зроблено прививку…

Було далеко за північ. Вони сиділи в саду на лавочці. Рідне небо кидало закоханим до ніг зорі. Щедра земля наповнювала їх пахощами квітів. Гаврюшин півень витискав із себе усе, на що був здатний його скромний півнячий талант. А Хомко сидів під кущем, дивився і слухав.

– Завтра ж подамо заяву! – казав він.

– Чого так спішно? – питала вона.

– Боюся тебе втратити.

– Невеликий скарб. Досі жив без мене.

– То досі. А далі не хочу. І не зможу…

Хомко відчув цей великий злам у житті свого господаря. І думав: "Диви, як у цих людей все бурхливо виходить. Коли я зі своєю їжачихою познайомився, у нас проходило значно спокійніше…"

Сонце вже ген-ген. А двері Куроччиної хати зачинені. Василина раз по раз витикає свого носа з-за фіранки. І хоч би тобі майнуло щось у

сусідському вікні. Майже до ранку шептався з кимось на лавочці. Не розгледіла тільки, з ким. Може, Клавка поночі ускочила. А Мотрона ж учора дала тому композиторові. Ой і молодець Мотрона! Якби отак ще хтось. То, мо’ б, і не витримав, Мо’ б, утік. А тоді, поки хтось новий уселиться, своє подвір’я трохи углубили б… Та й городу шматок, може, прихопили б. Воно йому так той город потрібен, як козі борода. Дерев понатикав. А поміж них – гарбузи. Це ж скільки картоплі було б. Та скільки за неї взяти можна. Та якби в інших ще не вродило. Та й у колгоспі не вродило. Тоді на базар… А жаднючий же який! Не приведи Господи. Це ж молоко йому давала. Так, як іншим дачникам. Як на базарі. Так ніхто ж нічого. А він: "Василино Григорівно, чим я подібний на порося?" – "Таке скажете". – "Чому ж ви тоді мені перегон даєте? Та ще й по ціні молока?" А питається: воно тобі нада? Отой жир? Оті вершки? Щоб тобі печінку розворочувало? Врачі ж не совітують. А в нього ж, мать, печінка. Бо жовтий, як гарбуз… Да ж… Гарбузи. Понасаджав. Такі зародили в тому бур’яні. І солодкі ж. Пару штук прихопила кабанчикові. Так цяскав, аж дякував. То й питаю: "Михайловичу, що будете з гарбузами робити? Мо’ б, мені віддали? Я б кабанчикові. Зернятка собі повитрушуйте. Воно взимку перед телевізором нада щось гризти. А половинкам не пропадати ж". – "А чого це їм пропадати? Роздам. На кашу". – "І ми кашу любимо". – "Ви любіть зі свого городу. У вас його он скільки. А я роздам тим, у кого зовсім нема. Міським. Котрі мусять у вас не тільки гарбузи, а й кропиву купувати…" Ой і злюче ж… Це не дай Бог, якби женився. Та ще й на Клавці. То Мотрона одразу ж город захопила б… Радіо знову про війну балака. Не дай Боже! Це ж скільки горя попотерпіти. Це ж тільки зажили нормально. І хату збудували. І сарайчик справили. Не дай Бог, яка бомба. Кирпич же такий дорогий. І цемент. А шихверу як важко було дістати… І чого то наші з їхніми ніяк зговоритися не можуть?.. Ти диви, й у вікні не показується. І двері не відчиня. Мо’, вмер? Та чи й вона там з ним? Машина стоїть. А тут же бігти треба. Трави трохи прискубти з Тодориної межі. Поки та у місті базарює…

Ти, читачу, здогадуєшся, що роблять двоє закоханих. Коли вони самі в хаті. Коли їм ніхто не заважає. Так, так. Дивляться телевізор.

На екрані заплутана ситуація. Украдено діамант. Детективи ось-ось схоплять кінчик Ниточки. А тут – стук У двері.

Курочка подався у сіни. Відчинив. На порозі стоїть Василина.

– Драстуйте! А я думаю, двері весь час зачинені, може, вам плохо. Чи, боронь Боже, не вмерли…

– Та ні. Як бачите, ще живу.

Василина через плече Курочки намагається заглянути в кімнату.

– А там ще хтось є? Чи ви самі?

– Не сам. Не сам, Василино Григорівно.

– Мо’, вже жінку привели? – аж пече Василині. Чи там Клавка, чи не Клавка? – Мо’, нашу яку? Із села? Чи городську? Панію?

– А так навпростець, Василино Григорівно, ви кого хотіли б?

– Вам таки городську треба! – вибила Василина ще одну цеглину з-під Клавки. – Тільки не таку, що ото в селі народилася, а в місто утекла. А таку, щоб справжня городська.

– Так, – почухав потилицю Курочка. – Проблема. У мене якраз така, що в селі народилася…

– Хто? Може, Клавка? – не стрималася Василина.

– Поки що секрет…

У Василини все опустилося. Мать, таки Клавка там. Бо ці всі учора сіли в машину… Побіжу до Мотрони. Розвідаю. Чи, бува, не приїхала…

Пішла Василина.

Не встигли детективи добре схопитися за ниточку, як прибігла Мотрона.

Курочка її зустрів на порозі.

– Михайловичу, прийшла вибачатися за вчорашнє. Не думала я таке скоїти. То дід Санько мене настроїв. І того прапора сам вималював. Тільки спідниця моя. Він такий. Він же сидів. То від нього усього чекати можна. Це ж прийшов і каже: "То твою Клавку катав, то вже якихось інших чекає на завтра". Звиняйте, Михайловичу. А Клавка, Михайловичу, в надії… Каже, що від вас…

У Курочки потемніло в очах. Мотрона вже зникла у хвіртці. А він дивився на сонце. Воно чомусь світило так сумно. І будило в його музичній душі таку розпачливу мелодію, аж вити хотілося…

* * *

Ряба відчула якісь переміни. У них на комплексі зняли з підлоги решітку. Робили нормальну долівку. "Ратиці не будуть ламатися", – подумала Ряба.

Хоч ратиця й не головний орган у коров’ячому організмі, проте вона також для чогось дана природою. А вчений, який проектував комплекс, очевидно, бачив перед собою тільки коров’яче вим’я. Та й ті, що приїжджають, частіше тільки на вим’я дивляться.

Одного разу якийсь зайшов. Голова його супроводжує. Той пройшовся поглядом по наших хребтах. Тоді опустив на вим’я Строкатої.

– А ця, – каже, – що, у вас художньою гімнастикою займається? Що це за вим’я?

Голова відповів:

– У мене на комплексі працюють оператори машинного доїння, а не відьми. Щоб чарами у корови молоко піднімати… Таких ось "гімнасток" у нас на комплексі двісті. Просив, щоб дозволили здати на м’ясо. Поки вони жирні. Не дозволяють. Здам на весну. Коли будуть худі. І з’їдять за зиму той корм, який мали б з’їсти ті, що дають молоко… Ось вам ініціатива. Командують моїм господарством усі. А питають тільки з мене. І догани чіпляють тільки на мене…

Ряба згадала свою молодість. Було їй п’ять місяців, коли її віддали в інше господарство. Тоді, через півтора року, коли вже ходила з телятком, повернули сюди. Ще суперечка тоді виникла. Її тодішній хазяїн сказав до теперішнього хазяїна:

– За оцю корову – дві тисячі.

– Ви що, збожеволіли? – обурився теперішній хазяїн.

І тодішній хазяїн почав підраховувати, скільки вони доклали до тої п’ятимісячної телиці, якою я була, коли прийшла у їхнє господарство. Господи-Боже мій! Чого він тільки не говорив. Чим тільки мене за ті півтора року не "годували"! А я, крім солом’яної січки, майже нічого не бачила. Довго не могла зрозуміти: чого мене з цього господарства продавали туди, а з того – сюди? Та коли була на польовому стані, почула розмову. Голова колгоспу розповідав кореспондентові:

– От, наприклад, у нашому районі створили комплекс по виробництву молока, комплекс по відгодівлі великої рогатої худоби і комплекс по вирощуванню нетелів. У найважчому стані той, хто виробляє молоко. Телят, що народжуються, ми в двадцятиденному віці

маємо віддати у комплекс відгодівельний. Щоб вони не пили молоко. А керівник відгодівельного комплексу каже: "Ні, я їх від вас не прийму. Відгодуйте до кілограмів вісімдесяти-дев’яноста. А тоді – будь ласка". Кормова база нашого комплексу на двадцять процентів нижча, ніж у нього. Бо він годує на м’ясо. Йому всі карти в руки. А в мене – тільки молоко. Потім він ще хімічить. Скупляє худобу в населення. Хорошу, вгодовану. Дописує собі, нібито він довів її до певної кондиції. І отримує від держави премії. Треба воно, таке господарювання?

– Не треба! – каже кореспондент.

– А районне керівництво підтримує його. Бо для району основне – виконати плани… Або ж візьмімо вирощування нетелів. Я здаю теличку на комплекс. Через півтора року її повертають. Я плачу чималеньку суму. Але не знаю, що я купую… То чи не краще, щоб був закритий цикл? Щоб я у своєму господарстві і вирощував теличку на корову. А я вже знав би, яку зоставити, а яку здати на м’ясо. І бичків годував би та здавав би.

– Краще! – погодився кореспондент. – Було б менше дармоїдів.

Приїхав якось до нас один. Питаємо: де купити ухналів? Довго шептався зі своїм помічником. Поки той не з’ясував у дядька, що таке ухналі. А тоді відповів:

– Бачите, статистики підрахували, що в країні шість мільйонів коней. І при плануванні хтось допустив помилку. Всі коні мають по чотири ноги. А ухналі планували тільки на дві… Ой, дармоїдів розвелося.

– А в мене в полі на чотири тисячі гектарів землі сімдесят п’ять дідів працює. По три трактори на одного діда. Через кілька років вони підуть на пенсію. Хто сяде на трактори?..

Тоді Ряба усе зрозуміла. Але що вона могла сказати кому. Вона ж корова.

Стоїть Ряба. Згадує. Думає. І раптом побачила того композитора, який склав на її честь кантату. Він ішов із завідуючим комплексом. Тримав у руках газету.

– Товариші! – гукнув завідуючий до всіх, хто був у приміщенні. – Давайте всі у червоний куток. Геннадій Михайлович Курочка зараз проведе з вами політінформацію. Про утворення аграрно-промислових комплексів…

* * *

Дільничний уповноважений міліції лейтенант Затуливітер ретельно збирав усе, що стосувалося нового мешканця Вільхівки Бабаєва Абдули Абдуловича Баба. У документах ніби все було в порядку. Паспорт. Штамп про одруження з громадянкою Валентиною Іванівною Пєнкіною. Виписка з Баку. Прописка у Вільхівці. Тільки ось на фотокарточці Бабаєв ніби не подібний на себе. Пильний детектив зауважив, що на фотокарточці у паспорті у Бабаєва вуха менші, ніж насправді.

Отже, у своєму блокноті дільничний записав:

1) З’ясувати, до якого віку людини ростуть вуха.

Друге, що насторожило детектива, – золото. У Бабаєва на руках – два величезні масивні персні. У його дружини – вдвічі більше. І кілька пар золотих сережок. З різними камінцями.

В автобіографії, яку детально вивчив наш страж закону, Бабаєв пише, що після закінчення школи в Лок-Батані він працював бурильником у Путандарті. А тоді слюсарем-сантехніком у Баку.

І тому лейтенант Затуливітер у своєму блокноті зробив ще одну помітку:

2) Золото. Звідкіля?

З Курочкою дільничний домовився, що коли всі дані будуть готові, вони влаштують на Бабаєва засаду. І впіймають його з речовими доказами. Які він, звичайно, викопає. До того композитор має постійно сидіти в селі. Щоб той тайком не викопав.

І Курочка сидів. Намагався писати. Але в голову не лізла жодна мелодія.

Того знаменитого ранку, коли Мотрона сповістила про його майбутнє батьківство, Таня сказала: "Я сиротити чиїхось дітей не збираюся". І пішла. Видно прививка, як вона сказала, імунітету не виробила. Курочка не міг нічим виправдатись, бо нічого не знав.

Буває, читачу, у людини такий стан, що сама не знає: праведник вона чи злочинець? Де вже там визначити комусь збоку. Та й, правду кажучи, не кожен, від кого пахне ладаном, – святий. А остаточна відповідь на це запитання залежить від часу, від обставин і долі.

А що таке доля, читачу? Це лотерея. Виграєш чи не виграєш, то хоч надієшся.

Наш герой мав надію, що доля йому свиню не підсуне. Мав надію, що сонце зійде ще й на його вулиці. І терпеливо чекав.

Лейтенант Затуливітер прийшов, коли стемніло.

– Ви сьогодні по селу не дуже гуляли? – спитав діловито.

– Ні. Я весь час колупався в хаті. Так що на вулицю не показувався.

– А машину де поставили?

– У голови сільради.

– Значить, спробуємо ще сьогодні. Степанівна сказала, ніби він збирається кудись їхати.

– Я зробив прожектор. Із старої фари. Сфокусував його на це місце, – показував Курочка. – Коли треба, натиснемо вмикач, – і він як на сцені.

– Прекрасно! – хвалив лейтенант. – Але щоб він не був озброєний.

– Я і це передбачив. Навколо місця, в якому він має копати, розкладаємо оцю петлю. По вашому сигналу я смикаю за кінець мотузка. Петля йому стягує ноги. Він падає. Тоді хапаємо його за руки. Зв’язуємо.

– Гаразд. Сигнал – голос цвіркуна.

Надворі темно, хоч око виколи.

Раптом заскрипіла хвіртка. Хтось пройшов повз хату. Пішов у сад.

Курочка взявся за кінець мотузка. Тінь постояла під яблунькою. Тоді присіла. Присвітила на землю ліхтариком. У лопухах тривожно озвався цвіркун. Курочка смикнув за мотуз і увімкнув прожектор.

– Рятуйте! – різонуло вечірню тишу.

Курочка кинувся до яблуні. На землі ницьма лежав чоловік. На ньому сидів лейтенант Затуливітер. І тримав заламані за спину руки.

– В’яжіть! – скомандував Курочці.

Той швидко обкрутив мотузкою руки.

– Михайловичу! – почувся з трави стогін. – За що ви мене?

Курочка глянув уважно і зніяковів:

– Так це ж дід Саня!

– Чого ви тут шукали? – суворо спитав дільничний.

– Черв’яків. На світанку з Альбертом збиралися на рибалку. Так він каже: "Йдіть до Михайловича під яблуню, накопайте черв’яків. Я там кілька разів копав. На них добре бере..."

– Діду, вибачте, – каже Курочка. – Ми вас не хотіли... То в нас така репетиція... Для кіно...

– Дак що мене в кіно будуть показувати? – сполошився дід.

– Сказав чоловік, що репетиція! – пояснив лейтенант. – Значить, показувати не будуть.

На крик і світло прийшов Василь, Степанович, баба Груня. З-за тину заглядав Гаврюша.

– Ану, Василю, – сказав Курочка, – на лопату. Я візьму другу. Розкопаємо отут трохи.

Почали копати. Якісь кості.

– Та це ж у Гаврюші собака здох, – сплеснула в долоні баба Груня. – І, мабуть, він його закопав...

Гаврюша озвався з-за тину:

– Ну й люди! Бач, Михайлович, що за люди? Бач? Що за сусіди? Все доносять...

– Навіщо ви падаль в чужому саду закопали? – суворо запитав лейтенант Затуливітер.

– Дак я ж під дерево. Щоб росло краще. Ну й люди. Ну й сусіди. Бачиш, Михайлович, які сусіди...

* * *

Ти, читачу, мабуть, переконався в такій істині: чим далі людині треба, тим більше вона спішить. Чим більше спішить, тим більше втомлюється. А чим більше втомлюється, тим менше проходить.

Та натура людська така дивакувата, що, знаючи всі істини, вона все одно діятиме їм наперекір.

І Курочка спішив. Спішив багато зробити. Він і писав, і співав, і читав лекції. Люди, які міряли свій життєвий шлях по нажитому багатству, вважали, що наш герой ганяється за довгим карбованцем. Люди, які все довкола бачили тільки через призму своєї пихи, вважали, що Курочка ганяється за славою. А він ні за тим, ні за іншим не ганявся. Гроші ганялися за ним.

А він жартував: "Мене завжди влаштовує стільки грошей, скільки у мене є. Я – Курочка. Мені багато не треба".

Щодо слави, то герой наш також мав на неї свій погляд. "Хто не любить славу, той не достойний її, – казав він. – Але славу, як і жінку, треба любити в міру своїх природних даних. І не дуже нею захоплюватися. Інакше в найбільш несподівану годину вона піднесе тобі гарбуза".

Отже, герой наш спішив.

"Живу як на вокзалі, – казав він. – Завжди щось доганяю. Завжди чогось чекаю. І часто, буває, сідаю не в той поїзд".

Так вийшло у нього з Люнею. Ступивши колись за нею крок, він сів не в той поїзд. І цей поїзд уже набрав такої швидкості, що зупинити його абсолютно неможливо. Стрибати з нього на ходу – також усі шанси скрутити собі голову. Зоставалося тільки одне: їхати до першої-ліпшої зупинки.

Так він і зробив. На першій зупинці зійшов із поїзда. Але Люня була не з тих. Оте сказане нею колись "уже в кущі" не було кинуте на вітер. У Люні стільки енергії і блудних сил, що вона ще не одного з кущів витягне.

Головний редактор журналу "Струни серця" Пилип Недайбоже сидів у своєму керівному кріслі і думав: знімуть чи не знімуть? Сімдесят скоро стукне. А може... І солодко в грудях стало від такої думки. Чому ж не заслужив? Стільки років редагує такий журнал. Покосився на лацкан піджака, ніби там вже блищало те, чого так хотілося... Саме в цей час зайшла секретарка:

– До вас якась жінка. Вагітна...

Недайбоже скривився:

– Чого вона хоче?

– Не знаю. Каже: "Мені треба тільки до головного".

Це вже знов щось учворили. Не дадуть на пенсію спокійно піти.

Вони мене доведуть до інфаркту…

За хвилю поріг переступила молода симпатична жіночка. Уся її зовнішність свідчила про те, що вона ось-ось стане матір’ю.

– Добрий день! Я до вас, – сміливо сказала вона. – Ви головний редактор журналу "Струни серця"?

– Ну, я, – насторожився Недайбоже. – Чим можу служити? Кажу відразу: квартирними питаннями ми не займаємося.

– Ні. Не квартирні, – сказала жіночка. – Я, бачите, ось-ось стану матір’ю…

– Ну то й що? Ми не пологовий будинок…

– Я хотіла сказати, що від вашого працівника…

"Ні! Ні! Ні! – думав Недайбоже. – Хай цим питанням займається заступник. Я нічого не хочу знати. Потім ще на мене буде скаржитися".

– Йдіть до мого заступника. Я займаюся питаннями творчими. А дітьми – він… Одну хвилину… А хто цей?.. Ну батько майбутній?

– Курочка. Геннадій Михайлович Курочка. Ваш колишній працівник…

У нутро Недайбоже ніби хтось хлюпнув відро радості.

– Заждіть, заждіть, – сказав він лагідним тоном. – Сідайте… Курочка в нас уже не працює. Але наш обов’язок допомогти вам…

Натиснув на кнопку дзвінка.

Зайшла секретарка.

– Покличте Хабаренка!

Секретарка шепнула Хабаренку:

– У шефа – вагітна дівчина.

У Хабаренка похололо у п’ятах. "Хто б це міг бути? – думав він. – Люду тільки вчора бачив. Ліду – тиждень тому. Юля – під боком. Галя – виїхала. Може, Надя? Хто б не був, зараз головне, щоб не дізналася жінка. Пообіцяю гроші, дублянку, що захоче…"

З цими думками й переступив поріг редакторського кабінету.

– Ось полюбуйтеся, – смакував редактор, аж звисала нижня губа. – Нова сторінка творчості шановного Курочки…

Хабаренко розквітнув у посмішці.

– Думаю, – продовжував Недайбоже, – що нам треба зайнятися цим питанням офіційно. Хай людина напише офіційну скаргу до нашого журналу. Ми з цією скаргою відповідно звернемося у Спілку композиторів, в інші громадські інстанції. Ми не дозволимо, щоб всякі аморальні типи зводили невинних дівчат. Щоб діти народжувалися сиротами… Та обов’язково зверніть увагу на те, що він вже мав одну жінку… Що живе як куркуль. Хату має в селі…

– І про бочку, – підказав Хабаренко. – Ми її сфотографували. Де він взяв бочку?..

– Я не хочу за нього виходити заміж! – раптом сказала Люня. – Я хочу аліменти. І квартиру. Його квартиру…

* * *

Біля Марчишиної брами людно. Сидить на лавочці Марчиха і баба Груня. Біля них притулилася Василина. Біля Василини – Гаврюша. Стоїть дід Саня. Підійшла Ганна:

– Їдуть! Їдуть! Коли вони вже наїздяться! – кивнула баба Ганна на машини дачників, що одна за одною пилюжили вулицею…

– Як вони наїздяться, – каже баба Груня, – то кому ти молоко будеш продавати?

– Було б що продавати, – сказала Ганна. – Молока меншає, а їх все прибуває.

– Щось Михайловича не видно, – зауважила Марчиха. – Чи де захворів, чи в командировці?

– Мать, хана буде Михайловичу, – підхопив Гаврюша. – Неприятності в нього великі. Приїжджали двоє. Солідні, що куди твою. Розпитували, кого він сюди привозив. Петра питали, коли і як він бачив його з Клавкою. Чи він впевнений, що то була іменно Клавка?

Кажуть, Клавка не то родила, не то ось-ось родить…

– Та Клавка, – скривилася баба Груня, – такий фрукт… – Чого тому Михайловичу було з нею зв’язуватися?

– Воно часом і фрукта хочеться, – зауважив дід Саня. – Вона молода, красива…

– І красива! – ніби вкусило Василину. – Там тої краси, як на печі роси. Мазуту понакладає на пику…

– Кожному своє, – не здавався дід Саня. – От візьми конячу морду. Якщо вона в коня, то це красиво. А якби вона була в тебе? На кого ти була б подібна?

Василина сплюнула:

– Тю на вас! Таке скажете…

– Чи розмалюй тими фарбами бабу Груню, – продовжував дід.

– Воно мені нада, як корові сідло, – сказала баба Груня.

Устряв Гаврюша:

– Я скажу, це винні місцеві власті. Треба заборонить…

Дід Саня скривився:

– Ти як той собака: його блохи кусають, а він на місяць гавкає. Причому тут власті? Власть, може, ще буде тобі диктувати, в яких ти штанях маєш ходити? Голова тут винна. Якщо голова дурна – то й власть безсила.

Гаврюша не погоджувався:

– Голова? Дак у Михайловича, що, дурна голова? Він, брат, інститут чи консерваторію закінчив.

– То що, Михайлович малюється? – здивувався дід Саня.

– Дак я не про те. Я про те, що він з Клавкою…

– "Дак, дак", – передражнив дід Саня. – Ніби в розумну голову не може ускочити дурна думка. Можна подумати, що ти б відмовився. Якби був молодий.

– Ге, скаже таке, – посміхнувся Гаврюша. І кинув оком, як на це зреагувала Василина.

Та нічого не чула. Бо, примруживши очі і склавши, як до молитви, руки, уявляла, що то було б, якби Курочку посадили. Поки прийшов би новий хазяїн…

І раптом зупинилася машина. З вікна висунулося довгоносе обличчя Курочки:

– Здрастуйте, сусіди!

Василина так дригнула, ніби побачила воскреслого покійника:

– Свят! Свят! Свят!

– Довго щось вас не було, – сказала баба Груня. – Чи не хворіли? Так схудли…

– Нічого, бабцю! – тримався оптимістично Курочка. – Були б кості, м’ясо наросте.

Коли у Курочки ставало важко на серці, він сідав за кермо. І їхав. Будь-куди.

Сказати, що сьогодні на серці у нашого героя важко, це нічого не сказати. Сьогодні у нього серця ніби нема. Ніби там порожньо.

Кілька днів тому к Спілці були збори. Розглядали його персональну справу.

Що таке персональна справа? Це справа персони, яка цікавить усіх. Якщо твоєї справи не розбирали хоча б раз у житті, ти про себе не знаєш нічого. І сьогодні наш герой був абсолютно переконаний, що розгляд персональної справи так же необхідний в житті, як здобуття освіти, підвищення кваліфікації.

Курочка ніколи б не міг подумати, що в нього стільки друзів і доброзичливців. Одні не давали йому ступити на слизьку дорогу аморальності. Другі відвертали його погляд від матеріальних зваб. Треті стримували його творчий порив во ім’я його ж творчої репутації. Четверті – просто тримали за чуба. Про всяк випадок. Аби він ще кудись не опустився.

І всі одностайно вирішили: раз Курочка постарався дитини, він повинен її виховувати.

Створили комісію. Для контролю за виконанням рішення. І ось сьогодні в присутності членів комісії він має забрати з пологового будинку матір і немовля.

Зрізав гладіолуси. Складав їх докупи. Ніби готовив букет на власні похорони. Глянув на скособочену хату, що скидалася на корабель, який сів на мілину. Сів знову за кермо. І поїхав…

Члени комісії вже були на місці. Настрій у них піднесений. Як то завжди буває, коли люди відчувають насолоду при виконанні громадських доручень. В одного з них на грудях висів фотоапарат. Такі хвилини в житті колективу трапляються не щодня. Їх треба фіксувати.

Курочка постояв трішки перед входом. Вдихнув повітря, як перед зануренням у воду. Рішуче ступив у проріз дверей. Через кілька хвилин знову з’явився в дверях. З немовлям на руках. З букетом гладіолусів позаду ступала Люня.

Член комісії з фотоапаратом на грудях скомандував:

– Хвилинку уваги!

Курочка і Люня завмерли у сімейній позі.

Клацнув замок.

Щасливий голова комісії підійшов до батьків. Поздоровив їх від імені колективу. Представниця комісії кивнула на новонародженого:

– Ну, як воно?

Курочка тремтячою рукою підняв покривальце. І очі його закотилися під лоба. У пелюшках солодким сном новонародженого спав смаглявенький, як дозріваюча слива, кучерявенький, як новонароджене ягнятко, плід кохання.

– О! Весь у папу! – констатувала представниця комісії. Так і зоставшись з розтуленим ротом…